

**INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION**

Inte mot min natur

Diskurser om sjukt och friskt vid tiden för avkriminalisering av
homosexualitet i Sverige

Göteborgs Universitet
Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion
Idé- och lärdoms historia
Kurs: IL 2501
Magisteruppsats, 15 hp

Student: Alice Hymna Ramnehill
HT 2021
Handledare: Katarina Leppänen
Examinator: Gustav Holmberg

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Inledning.....	2
Bakgrund	4
Folkhemsideologi och människosyn	4
Hirschfelds sexualvetenskapliga institut	6
Den psykiatriska och vetenskapliga diskursen.....	6
Psykoanalytisk diskurs	8
Arv eller miljö: diskursernas kamp	9
Rättspsykiatrisk diskurs.....	11
Frågeställningar och syfte.....	11
Teori och metod.....	12
Stigmatisering och emotioner.....	13
Metodologiska reflektioner	14
Angående citering	14
Källtexter	15
Den vetenskapliga bilagan	15
Biskopsbrevet.....	16
Strafflagsberedningens utlåtande	16
Tidigare forskning	16
Analys	18
Naturvidrighet och kristen kärlek.....	18
Från skräck till empati.....	21
Offer för sin sexualitet.....	25
Osynliga välgörare i majoritetssamhället.....	26
Asexuell ömhet och osynligt verksamma liv	28
Oro inför medfödda könsöverskridare	28
Föreställningar om att barn behöver beskyddas från homosexualitet	34
Personlig frihet och subjektiv lycka	36
Diskussion och slutsatser.....	39
Vidare forskning.....	43
Litteratur och källor.....	44

Not against my nature

Discourses on disease and health during the decriminalisation of homosexuality in Sweden

Alice Hymna Ramnehill

Abstract

This essay examines how a disease discourse of homosexuality became the dominant discourse that pushed the debate on the decriminalization of homosexuality in Sweden forward. The essay shows that arguments for homosexuals' right to personal freedom and subjective happiness, constituted a kind of rift in the discourse during the 1930's debate. Three source texts are analysed using discourse analysis, with particular focus on a scientific appendix to Vilhelm Lundstedt's parliamentary motion from 1933. Lundstedt's scientific appendix hasn't previously been examined, and the present essay therefore contributes new perspectives. The essay analyses how the diagnostic symptoms of homosexuality in the medical discourse, became the only possible argument for decriminalisation of homosexuality, where Magnus Hirschfeld's theory that homosexuality is genetic and innate became dominant. The analysis shows how notions of sexuality are rooted in the contemporary belief in science and the desire to classify people according to notions of mental function. My conclusions highlight how the scientific appendix' challenge of the psychiatric discourse points to an incipient discourse for liberation and rights.

Keywords: homosexuality, decriminalisation of homosexuality, lgbtq-history, folkhemmet, laws, psychiatry.

Inledning

Den svenska HBTQ-historien beskrivs ofta som en kamp för ökade fri- och rättigheter, där såväl individen som individens grupp tillhörighet är central. Kampens subjekt framställs som

någon som känner sig själv och står upp för sig själv genom bejakande självberättelser om stolthet och kärlek. Att uttrycka och förmedla stolthet och glädje i relation till sig själv blir ett dialektiskt svar på hur förtryck och stigmatiserande offerskap förväntas prägla ens självbild.

Avkriminaliseringen av homosexualitet 1944 är en vanlig startpunkt när HBTQ-historien ska beskrivas. Lagförändringen brukar förklaras ha kommit till stånd genom en argumentation för att homosexualitet borde vara en psykiatrisk diagnos, snarare än ett lagbrott. Ur detta perspektiv förefaller synen på den homosexuella under den svenska folkhemstiden att ha gått från föreställningar om samhällsfara till en syn på den homosexuella personen som någon som är att betrakta som ett maktlöst offer, drabbad av sin egen sexualitet. Ingen av dessa positioner andas rättighetskamp, tvärtom tycks den psykiatriska patologiseringen av homosexuella att syfta till passivisering. I den här uppsatsen kommer jag att analysera hur en psykiatrisk diskurs skapar en homosexuell sjukdomsidentitet, genom att studera källtexter som representerar politiska, juridiska och religiösa argument. Uppsatsens centrala källtext är en vetenskaplig bilaga till en riksdagsmotion från 1933 som argumenterar för avkriminalisering utifrån sjukdomsdiskursen.¹ Riksdagsmotionen avlogs, men kan betraktas som en viktig politisk startpunkt. Bilagans författare refererar till en psykiatrisk diskurs där homosexualitet framställs som en medfödd sjukdom. Något som jag tagit fasta på i riksdagsmotionens vetenskapliga bilaga är att föreställningen om homosexualitet som en sjukdom samexisterar med distinkt aparta argumentationer, skrivna av samma författare i samma bilaga. De motstridiga budskapen bottenar i en huvudsaklig argumentation för sjukdomsdiskursen, som avbryts genom argument för avpatologisering av homosexualitet. Här kommer även tankar som handlar om att sexualitet och könsidentitet bör betraktas som mindre binärt uppdelade fram.

En fråga som väglett den här uppsatsen är varför den psykiatriska diskursen om homosexualitet blev så dominerande och hur motstånd mot sjukdomsidentiteten kunde komma till uttryck. Jag kommer att lyfta fram den vetenskapliga bilagans tal om rättigheter och begripliggöra den i relation till den psykiatriska diskursens dominans. Analysen visar att kanoniserade historiska händelser, såsom Ockupationen av Socialstyrelsen 1979 som formellt slutförde avpatologiseringen av homosexualitet i Sverige, har mer mångförgrenade rötter än vad som först synes.²

---

¹ Vilhelm Lundstedt, *”Otukt mot naturen”: bör den vara straffbar?* (Stockholm: Bonnier, 1933).

² Homosexuella och samhället, *Betänkande av utredningen om homosexuellas situation i samhället*, SOU 1984:63 (Stockholm: Socialdepartementet, 1984); *Revolt mot sexuella fördomar*. 1979:10. (22 juni 2021, Göteborgs Universitetsbibliotek, Handskriftsavdelningen.); ”Nu blir vi friska” i *Tidskrift för RFSL* Nr 2 1979, (30 augusti, 2021, Riksarkivet Göteborg, material ur Queerrörelsens arkiv och biblioteks samlingar) s. 1.

BAKGRUND

Folkhemsideologi och människosyn

Begreppet homosexualitet inträdde i den juridiska lagtexten år 1864 och tillkom samtidigt med att sjukdomsklassifikationen av homosexualitet utformades och psykiatri började legitimeras som vetenskap i Sverige och Västeuropa.³ Lagens formulering ”otukt som emot naturen är” kunde tolkas antingen som incitament för straff i form av upp till två års straffarbete, eller som psykisk sjukdom, vilket aktualiserar den psykiatriska diskurs som kommer att analyseras i den här uppsatsen.⁴ Debatten om avkriminalisering av homosexualitet pågick under samma tid som folkhemsidén började formas och Per Albin Hansson tillträdde som statsminister. Den ekonomiska kris som Sverige och övriga Europa befann sig i under det tidiga 1930-talet innebar att en stor del av befolkningen levde under stigande arbetslöshet, med sociala konsekvenser såsom alkoholism, fattigdom, barnsjukdomar, spädbarnsdödlighet och befolkningsbrist som följd.⁵ I Sverige kom krisen bland annat att hanteras genom att staten fokuserade på barn- och ungdomars rätt till omsorg och utbildning, där Alva och Gunnar Myrdal blev viktiga förgrundsgestalter.⁶ De statliga stödfunktioner som började utarbetas under tidiga 1930-talet syftade, utöver att stödja barn och ungdomars utveckling, till att främja reproduktiv familjebildning för att motverka befolkningsbristen.⁷ I sin bok *Är svensken människa?* menar historikerna Lars Trägårdh och Henrik Berggren att 1930-talets fokus på att bygga en välfärdsstat grundades i en tilltro till vetenskap och social ingenjörskonst vilket innebar en rättspositivistisk och medborgarstyrd syn på lagen.⁸ En representant för det rättspositivistiska perspektivet var riksdagsledamoten och juristen Vilhelm Lundstedt, som argumenterade för individens rättigheter i relation till staten.⁹ Lundstedt menade att lagen kan och bör förändras dynamiskt efter samhällets föränderliga normer.

---

³ Lena Lennerhed, ”Avvikelse eller variation – RFSU om homosexualitet under 1930-1940 talet” i *Lambda Nordica* 8:2, (2002) s. 36; Pia Laskar. "L-ordet: från murarverktyg till diskursivt tvång " i *Lambda Nordica* 4:9 (2003): s. 10; Björn Lekselius. "Skapandet av det homosexuella monstret: om normalitet, disciplinering och sinnesundersökningar i Stockholm 1941-1946." i *Lambda Nordica* Nr .3-4:4 (1998), s. 45.

⁴ Lekselius, 1998, s. 44.

⁵ Henrik Berggren och Lars Trägårdh, *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*, (Stockholm: Norstedts förlag, 2006), s. 230; Yvonne Hirdman, *Vi bygger landet – Den svenska arbetarrörelsens historia från Per Götrek till Olof Palme*, (Stockholm: Pogo print, 1979) s. 216.

⁶ Trägårdh och Berggren, 2006, s. 230-234; Yvonne Hirdman, *Att lägga livet tillrätta: studier i svensk folkhemspolitik*, (Stockholm: Carlssons bokförlag, 1989), s. 219.

⁷ Trägårdh och Berggren, 2006, s. 230-234

⁸ Trägårdh och Berggren, 2006, s. 218-221.

⁹ Trägårdh och Berggren, 2006, s. 219.

I *Att lägga livet tillrätta* visar historikern Yvonne Hirdman hur tron på vetenskap och social ingenjörskonst definierade den socialdemokratiska ideologins sociala kontrakt under 1930-40 tal.¹⁰ Folkhemsidéologins syn på lycka blir här likställd med nytta och funktion, där en lycklig, reproduktiv och välfungerande individ ger en lycklig och stark stat. Ekvationen motiveras av en välfärdstanke som grundas genom antagandet att välfärdsstatens behov står i ömsesidigt samband med individens och familjens behov. I denna bild av folkhemmet definieras människan av sin adaptiva funktion, där värden såsom gemenskap och likhet är viktiga signalord för att förmedla kollektiv nationell identitet.¹¹ Frågan är vad denna likhet består i och vilka grupper som kan leva upp till de ideal som staten kräver. Friheten för de individer som uppfattades som dysfunktionella i välfärdsprojektet begränsades successivt, där påtvingad sterilisering och institutionalisering av icke-önskvärda individer är exempel på ingrepp i människors liv som långsamt kom att normaliseras.¹² Homosexuella var en av de grupper som betraktades som dysfunktionella i välfärdsprojektet, bland annat utifrån normen om reproduktiv familjebildning och kravet på befolkningstillväxt. I Herman Lundborgs skrift *Degenerationsfaran och riktlinjer för dess förebyggande* från 1923 argumenteras för att ”Verkligt urartade individer [...] äga ännu ej nödvändig tillsyn och vård”.¹³ Lundborgs skrift gavs ut som en del av utvecklingen av rashygien och är ett exempel på tron på att medicinska, snarare än straffrättsliga åtgärder, borde reglera normbrytande människors beteenden och liv. Tanken att medicinsk hantering kunde ersätta straff tycks ha format tidsandan. I avhandlingen *Sinners and citizens: Bestiality and homosexuality in Sweden 1880-1950* lyfter genusvetaren Jens Rydström fram att lagen om kastration stiftades i samband med avkriminaliseringen av homosexualitet.¹⁴ Personer som diagnosticerades med homosexualitet inom den psykiatriska och rättspsykiatriska vården kunde, med stöd av lagen, rekommenderas att bli kastrerad på humanitär grund, vilket innebar att kastrationen genomfördes genom informerat samtycke i syfte att minska det lidande som en person upplevde på grund av sin sexualdrift. Kastration som en förment humanitär åtgärd motiverades av att det förväntades minska en persons subjektiva lidande. Individens lidande hade förstås samband med att homosexualitet var

---

¹⁰ Hirdman, 1989, s. 15.

¹¹ Hirdman, 1989, s. 88-89. I synen på individen som högt värderad pga sin adaptiva funktion, så refererar jag till ett tal av Per Albin Hansson, som här analyseras av Hirdman.

¹² Trägårdh och Berggren, 2006, s. 221; Hirdman, 1989, s. 181. Här tar Hirdman upp exempel ur SOU 1944:19 där individer som bedömdes som dysfunktionella identifierades på gruppnivå med klassifikationer såsom ”sinnessjuka, intellektuellt undermåliga, hjärnskadade och psykopater”.

¹³ Herman Lundborg, *Degenerationsfaran-och riktlinjer för dess förebyggande*, Svenska Sällskapet för Rashygien, skriftserie under redaktion av professor H. Lundborg, (Stockholm:P.A. Norstedts & söners förlag, 1922) s. 29.

¹⁴ Jens Rydström, 2001, *Sinners and citizens : bestiality and homosexuality in Sweden 1880-1950*. 2001, s. 356, s. 186. Här (s. 186) refererar Rydström till lag SFS 1944:168, samt SOU 1941:25.

stigmatiserat i samhället och reaktioner såsom svår ångest kan därför betraktas som sekundära följder av det förtryck som man utsattes för. Personer som diagnosticerats med homosexualitet kunde ges psykiatrisk behandling i form av psykoterapi kombinerat med hormonbehandling.¹⁵ Den psykioterapeutiska behandlingen fokuserade, i likhet med hormonbehandlingen, på att rikta om den sexuella orienteringen. Inom den psykiatriska vården fanns delade meningar om homosexualitet var behandlingsbart och även delade meningar om diagnosen gav tillräckligt underlag för psykiatriskt tvångsomhändertagande.¹⁶ Generellt genomfördes tvångssteriliseringar som en del av folkhemmets rashygien, vilket, enligt Trägårdh och Berggren, var ett socialt accepterat statligt ingrepp, motiverade utifrån tillit till att sanktionerna grundades i vetenskap och samhällsnytta.¹⁷ Tilltron till vetenskapens förmåga att förstå människan som funktionell samhällsvarelse gav ett ökat intresse för psykologi och psykiatri, vilket är en viktig tolkningshorisont för att förstå den vetenskapliga diskurs som argumentationen för att avkriminalisera homosexualitet i Sverige grundas i.

Hirschfelds sexualvetenskapliga institut

En central referens för riksdagsmotionen och den vetenskapliga bilagens argumentation är sexologen och läkaren Magnus Hirschfelds samtida forskning. Hirschfelds institut för sexualvetenskap i Berlin var en drivande kraft för samtida rättighetsarbete för homosexuella och transpersoner under Weimarrepubliken och 1900-talets första decennier, vilket lyfts fram av litteraturprofessorn Heike Bauer och historikern Fredrik Silverstolpe.¹⁸ Under 1920-talet blev Hirschfeld utsatt för antisemitiska hatbrott av högerextrema grupper och 1933 utsattes institutet för ett attentat av det nyligt tillträdde nazistpartiet i Tyskland.¹⁹ Attentatets motiv grundades i en kombination av antisemitism, riktat mot Hirschfeld, och hat mot homosexuella, och bidrog till att institutet upplöstes.²⁰ Det av staten sanktionerade och nu uppdrappande våldet hade samexisterat med drivkrafter för ökad öppenhet och rättighetskamp för queerpersoner, bland annat genom att Hirschfeld bildade rättighetsorganisationen Vetenskapligt-Humanitära Kommittén (WHK) under tidiga 1900-talet.²¹ Kommitténs arbete

---

¹⁵ Rydström, 2001, s. s. 356.

¹⁶ Ibid., s. 356.

¹⁷ Trägårdh och Berggren, 2006, s. 221.

¹⁸ Fredrik Silverstolpe, *Homosexualitet i Tredje riket*, (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2000), s. 35-36; Heike Bauer, *The Hirschfeld archives: Violence, death, and modern queer culture*. (Philadelphia: Temple University Press, 2017).

¹⁹ Silverstolpe, 2000, s. 35, s. 15.

²⁰ Bauer, 2017, s. 15-17.

²¹ Silverstolpe, 2000, s. 15-17.

syftade till att avkriminalisera homosexualitet, genom att argumentera utifrån vetenskaplig forskning om sexualitet, där Hirschfeld var en central företrädare.²² Den vetenskapligt humanitära kommittén inbegrep både kvinnors och lesbiskas rättighetskamp, där frågorna företrädades av kvinnliga medlemmar såsom Helene Stöcker och Anna Rüling.²³

Den psykiatriska och vetenskapliga diskursen

En argumentation som ofta återkommer i Lundstedts vetenskapliga bilaga utgår från Hirschfelds biologiska och endokrinologiska teori om att homosexualitet är medfött och ”universellt” förekommande inom normalpopulationen.²⁴ Andra Hirschfeldska utgångspunkter som betonas är att psykiskt lidande har ett sekundärt samband med att vara homosexuell, eftersom att den som är homosexuell ofta upplever självhat, ångest och äckel när hen försöker leva enligt den heterosexuella normen.²⁵ Bilagan problematiserar även i viss mån Hirschfelds teori som avser att förklara homosexualitet genom fysiologi och utseende, där en medicinsk bedömning av könskonträrt yttre antogs bekräfta att en person är homosexuell.²⁶

Hirschfelds teorier om homosexualitet som en medfödd psykisk sjukdom är således centrala för att legitimera riksdagsmotionens bilaga som vetenskap. Samtidigt argumenterar bilagans författare stundtals för att homosexualitet inte är en sjukdom. Härigenom framträder en intressant motstridighet, som kommer att analyseras i den här uppsatsen.

Utöver Hirschfeld refererar Lundstedts bilaga även till två samtida svenska psykiatriker som var aktiva i den samtida debatten om att avkriminalisera homosexualitet: Bror Gadelius och Viktor Wigert. I min analys av Wigert och Gadelius blir det tydligt att även deras utgångspunkter grundas i Hirschfeld, men att deras läsningar skiljer sig något åt.²⁷ Gadelius lyfter fram de biologistiska och endokrinologiska orsaksförklaringar som tidigare nämnts, och lägger tyngdvikt vid att könskonträrt utseende är ett ”symtom” på homosexualitet.²⁸ Gadelius

---

²² Silverstolpe, 2000, s. 15-17.

²³ Silverstolpe, 2000, s. 19-20.

²⁴ Magnus Hirschfeldt, *The Homosexuality of men and women*, (New York: Prometheus books, 2000) s. 372-375, s. 602-603.

²⁵ Hirschfeld, 2000, s. 122.

²⁶ Hirschfeld, 2000, s. 172-175.

²⁷ Se bilagans litteraturlista: Lundstedt, 1933, s. 111. Jag har utgått från följande upplagor: Bror Gadelius, *Det mänskliga själslivet: i belysning av sinnessjukläkarens erfarenhet. Grundlinjer till en allmän psykiatri. Andra delen*, (Stockholm: Geber, 1921) s. 263-270; Viktor Wigert, *Psykiska sjukdomstillstånd: deras väsen och orsaker. Sinnesslöhet: abnorma karaktärer: nervositet: hysteri: paranoia: en allmänfattlig framställning*. (Stockholm, Bonnier, 1941). s. 122-128.

²⁸ Gadelius, 1921, s. 264-265.

skriver att "[...] homosexualiteten är ej ett straffvärt moraliskt lyte utan en av vissa organiska betingelser skapad abnorm sinnesart och rubbning av det normala driftslivet" vilket jag tolkar som en argumentation för att homosexualitet inte bör vara straffbart, utifrån sjukdomsargumentet.²⁹ Sammanfattningsvis utgår både de delar av Gadelius och de delar av Hirschfeld som används i bilagan från kön som biologisk och psykologisk skillnad, där föreställningar om könskonträrt utseende och beteende bekräftar bilden av homosexualitet som en medfödd konstitution.

Den andra samtida svenska psykiatriker som refereras till i Lundstedts riksdagsmotion är Viktor Wigert.³⁰ Wigert var aktiv i samhällsdebatten kring avkriminalisering och skrev bland annat en vetenskaplig bilaga till en SOU som gavs ut några år efter Lundstedts riksdagsmotion.³¹ Hans utgångspunkter förenas med Gadelius vad gäller föreställningar om könskonträritet och observerbar fysionomi, men skiljer sig något i läsartillalet, som betonar en vilja att upplysa och informera allmänheten, i syfte att skingra fördomar. För den sentida läsaren ter sig den förment välvilliga folkbildningen snarast bestå av en reproduktion av de fördomar som cirkulerar i det allmänna medvetandet, i synnerhet genomgången av könskonträra karikatyrer. Wigerts text uppehåller sig vid frågan om homosexualitet är medfödd och menar att "den verkliga homosexualiteten" inte har kunnat beläggas vetenskapligt.³² Att belägga homosexualitet som "verklig" tycks kräva en vetenskaplig förklaring som bevisar att homosexualitet är en medfödd och biologisk disposition.

Psykoanalytisk diskurs

Wigerts bild av homosexualitet förefaller att placera sig mittemellan Hirschfelds biologiska förklaring och en samtida psykoanalytisk diskurs, som argumenterar för att homosexualitet utvecklas genom erfarenheter som individen gör i sin relationella miljö. En företrädare för 1930-talets svenska psykoanalytiska diskurs är Gunnar Nycander, som menade att homosexualitet var en sjukdom som kunde behandlas genom psykoterapi och tidiga insatser under barnets psykologiska utveckling.³³ Nycander hävdar att "föräldrinställningen" har samband med individens sexuella utveckling, där den överbeskyddande föräldern anses

---

²⁹ Gadelius, 1921, s. 266.

³⁰ Viktor Wigert. *Psyksiska sjukdomstillstånd : deras väsen och orsaker. sinnesslöhet : abnorma karaktärer : nervositet : hysteri : paranoia : En allmänfattlig framställning*, (Stockholm: Bonnier, 1941).

³¹ Rydström, 2001, s. 180. Rydström refererar här till SOU 1935:68.

³² Wigert, 1944, s. 127.

³³ Nycander, Gunnar. *En sjukdom som bestraffas: en studie i homosexualitetens psykofysik*. (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1933) s. 155-156.

främja homosexualitet.³⁴ En annan orsaksförklaring till homosexualitet som lyfts fram av Nycander är "sexuella traumata i den homosexuelles barndom" vilket senare benämns synonymt med begreppet "förförelse", vilket verkar att beskriva såväl traumatiska sexuella övergrepp som samtyckesrelationer mellan vuxna.³⁵ I likhet med exempelvis Gadelius och Wigert menar Nycander att homosexualitet är "för individen själv och för samhället i övrigt en icke-önskvärd sjukdom [...] och bör som sådan bekämpas".³⁶ Nycanders *En sjukdom som bestraffas* är att betrakta som svar på Lundstedts riksdagsmotion och dess bilaga, vilket bekräftas genom tilltalet i Nycanders förord, men även i andra delar av Nycanders argumentation för att homosexualitet är en förvärvad psykisk sjukdom.³⁷

Arv eller miljö: diskursernas kamp

I den samtida svenska psykiatriska diskursen framträdde således två olika sätt att förklara orsakerna till homosexualitet som sjukdom: en miljöhypotetisk, som representerades av den psykoanalytiskt inriktade skolan, och en arvshypotetisk, som representerades av biologiska inriktningar, såsom Hirschfeld. Gemensamt för båda riktningar var att homosexualitet betraktades som en avvikelse från vad som bedömdes som normal sexuell utveckling. I enlighet med sjukdomsklassifikationen av homosexualitet så skilde man på "konstitutionell homosexualitet" och "pseudohomosexualitet", där den konstitutionella homosexualiteten betraktades som medfödd, medan pseudohomosexualitet ansågs vara utvecklad genom erfarenheter i miljön.³⁸ Det bärande argumentet för att avkriminalisera homosexualitet grundades i Hirschfelds teorier om att konstitutionell homosexualitet är att betrakta som medfödd.³⁹ I *Kroppens tunna skal* lyfter idéhistorikern Karin Johannison fram att sjukdomsbegreppets uppdelning i arv och miljö har sin epistemologiska bakgrund hos de antika läkarna Hippokrates och Galenos.⁴⁰ Den förstnämnda representerar miljöns påverkan på individens kropp och själ, medan den sistnämnda står för synsättet att sjukdomar (såväl

---

³⁴ Nycander, 1933, s. 119.

³⁵ Nycander, 1933, s. 123.

³⁶ Nycander, 1933, s. 158.

³⁷ Nycander, 1933, s. 1. Jag refererar till citat: "Uppslaget till föreliggande studie erhöll förf. genom prof. Lundstedts motion i årets riksdag angående förändringar i strafflagen rörande de homosexuella gärningarna." Se även s. 128-129.

³⁸ Lena Lennerhed. "Avvikelse eller variation? RFSU om homosexualitet på 1930- och 1940-talet." i *Lambda Nordica*, Nr 8.2 (2002) s. 35-38; Björn Lekselius. "Skapandet av det homosexuella monstret: om normalitet, disciplinering och sinnesundersökningar i Stockholm 1941-1946." i *Lambda Nordica* Nr .3-4 (1998). s. 53.

³⁹ Lundstedt, 1933, s. 18-19.

⁴⁰ Karin Johannison, *Kroppens tunna skal: sex essäer om kropp, historia och kultur*, (Stockholm: Norstedts förlag, 1997) s. 186-188.

psykiska som fysiska) har en inneboende natur och utvecklas inom individens kroppsliga och själsliga enhet. När dessa perspektiv fångades upp av judendom och tidig kristendom behölls tudelningen men föreställningarna om interna och externa orsaksförklaringar utvecklades till två olika synsätt. I sin avhandling *Ordning och behandling* diskuterar idéhistorikern Roger Qvarsell föreställningar inom tidig kristendom, som beskriver en splittad människosyn, där det psykiska lidandet handlar om att individen betraktas som besatt av ondska, vilket ger en bild av individen som ”ond” i sig själv, snarare än straffad med skuld för en syndfull handling.⁴¹ Qvarsell lyfter fram att den tidiga judendomens sjukdomsförklaring förstod psykisk sjukdom som en synd, där lidandet som ett straff från gud, medan tidig kristendom förstod psykisk sjukdom som en inneboende konstitution hos individen, vilket gjorde att individen i sig själv blev problematisk.

Vid tiden för avkriminalisering av homosexualitet i Sverige framträder sammanfattningsvis två olika sätt att förklara orsakerna till homosexualitet som sjukdom: en miljöhypotetisk etiologi som representeras av den psykoanalytiskt inriktade skolan och en arvshypotetisk förklaring som representeras av Hirschfeld.

Rättspsykiatrisk diskurs

Under de decennier som föregick avkriminaliseringen av homosexualitet i Sverige ökade antalet fall som bedömdes kräva rättspsykiatrisk undersökning och vård.⁴² Syftet med de rättspsykiatriska undersökningarna var att bedöma om individen skulle klassificeras som ”konstitutionellt homosexuell” eller ”pseudohomosexuell” och motiverades av en tro på vetenskap som utgick från psykiatriern Ernst Kretschmers samtida teorier om samband mellan kroppskonstitution och personlighet.⁴³ Att en rättspsykiatriker undersökte och bedömde kroppen ansågs som det mest vetenskapliga och objektiva tillvägagångssättet för att fastställa om en person skulle dömas till straffarbete eller rättspsykiatrisk vård, vilket lyfts fram av Lekselius. Lekselius skriver att syftet med de rättspsykiatriska undersökningarna var att bedöma om individen skulle klassificeras som ”konstitutionellt homosexuell” eller ”pseudohomosexuell” där de förstnämnda definitionerna innebar att individen inte skulle

---

⁴¹ Roger Qvarsell, *Ordning och behandling – Psykiatri och sinnessjukvård i Sverige under 1800-talets första hälft* (Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1982) s. 171.

⁴² Lekselius, 1998, s. 45-46.

⁴³ Ernst Kretschmer, *Kroppbyggnaden och karaktären: en undersökning av kroppskonstitutionen och läran om temperamenten* (Stockholm: Natur & Kultur, 1932); samt Lekselius, 1998, s. 45.

dömas till straff.⁴⁴ Genom sin analys av rättspsykiatriska undersökningsprotokoll visar Lekselius att bilden av den konstitutionellt homosexuella individen bland annat bekräftade de idéer om könskonträr kroppstyp som återfanns i 1930-talets psykiatriska symtombilder.⁴⁵

Sammanfattningsvis utgick den sexualpolitiska debatten under 1930-40 talets från en syn på homosexualitet som en abnorm avvikelse från heterosexualitet.⁴⁶ Efter avkriminaliseringen 1944 dömdes homosexuella handlingar hårdare än heterosexuella sexualbrott, bland annat genom att åldersgränsen för sexualbrott mellan samkönade var högre ställd.⁴⁷ Här kan synen på att homosexualitet var att betrakta som en sjukdom ha spelat in.

Frågeställning och syfte

Min bakgrund visar att sjukdomsdiskursen om homosexualitet utvecklades inom en folkhemsideologisk kontext, där den funktionella individen definierades av sin inordning i samhällets reproduktiva sexualitetsnorm. Härigenom skapades bilden av homosexualitet och den homosexuella personen, men även föreställningar om sexualitet och könsidentitet i bredare bemärkelse. I den här uppsatsen kommer jag att utgå från en frågeställning som undersöker vilka föreställningar kring sexualitet och könsidentitet som förekommer i den offentliga debatten under tiden för avkriminalisering av homosexualitet i Sverige 1944. Mitt syfte är att analysera hur medikaliseringen av homosexualitet används i argumentationen för att homosexualitet inte bör vara straffbart. Ett vidare syfte är att utforska hur den psykiatriska diskursen om sexualitet som antingen sjuk eller frisk blev dominerande och begriplig i sin samtid och samtidigt förhålla min diskursanalytiska läsning öppen inför möjliga motdiskurser.

En fråga som är relevant i relation till denna uppsats fokus på sexualitetsdiskurs i bred bemärkelse är att det homosexuella subjekt som diskuteras i debatten för avkriminalisering främst förväntas beröra män. Fram till 1943 hade endast män dömts för homosexuella handlingar, vilket fångas upp i bilagan till Lundstedts riksdagsmotion där det står:

För övrigt är den kvinnliga homosexualiteten av mindre intresse i detta sammanhang, då det aldrig förekommer, att kvinnliga homosexuella handlingar

---

⁴⁴ Lekselius, 1998, s. 58.

⁴⁵ Lekselius, 1998, s. 61.

⁴⁶ Lennerhed, 2002, s.37.

⁴⁷ Rydström, 2001, s. 180; 184-185. Rydström lyfter fram (s. 180) att först efter tre statliga utredningar: SOU 1935:68; SOU:1941:3; SOU 1941:32, kunde lagen omformas.

straffas, ehuru den svenska lagen i detta avseende ej gör någon skillnad mellan män och kvinnor.⁴⁸

Trots denna randanmärkning fångar riksdagsmotionens bilaga upp såväl föreställningar om kvinnlig som manlig homosexualitet och jag kommer att analysera bådadera. Utifrån att uppsatsens frågeställningar förhåller sig till sexualitet och kön i vid bemärkelse kommer jag att läsa och analysera källtexterna som uttryck för vad som var möjligt att säga om sexualitet.

Teori och Metod

Uppsatsens metod kommer att utgå från diskursanalys, med utgångspunkt i Michel Foucaults metod, såsom den presenteras i *Sexualitetens historia- Bd 1 – Viljan att veta* och *Diskursernas kamp: Maktens maskor*.⁴⁹ Jag har valt Foucaults diskursanalys eftersom att närläsningen av de valda källtexterna har väckt frågor om hur den vetenskapliga diskursen skapade specifika föreställningar om sexualitet och kön under tiden för avkriminalisering av homosexualitet i Sverige. Foucaults begrepp *diskurs* fångar vad som är möjligt att tala om och argumentera för och emot i ett socialt och historiskt sammanhang där människor drivs av en vilja att vara begripliga och skapa mening.⁵⁰

BEGREPPET DISKURS består enligt Foucault av [...] ”ett begränsat antal utsagor för vilka man kan definiera en mängd av existensvillkor”.⁵¹ Uppsatsens syfte handlar om att förstå varför den medicinska diskursen blev så central i argumentationen för avkriminalisering och vilka konsekvenser som den medicinska diskursen fick för bilden av den homosexuella personen och hans existensvillkor. Därför kommer analysen att fokusera på hur tilliten till vetenskapliga grunder i samhällsnyttans tjänst bidrog till att skapa och begripliggöra det homosexuella subjektet. Foucault menar att kunskap skapas inom förutsättningarna för en *kunskapsregim*.⁵² Ett exempel på en kunskapsregim som jag diskuterar i den här uppsatsen är den folkhemsidelogiska diskursens syn på att välfärdssamhället bör byggas utifrån vetenskap i samhällsnyttans tjänst. Kunskap skapar härigenom verklighet och mening, men om

---

⁴⁸ Lundstedt, 1933, s. 69. Kvinnor dömdes under avkriminaliseringens slutskede, vilket SOU:1941:32 banade väg för. Se: Undersökningsprotokoll, Stadsfiskalkontoret, DW, nr 341, den 22 maj 1943, Stockholms polis, kriminalavdelningen 2530-30. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/29866> (hämtad 2021-09-25)

⁴⁹ Michel Foucault, *Sexualitetens historia – Bd 1, Viljan att veta* (Göteborg: Daidalos Bokförlag, 2002) s. 102-107; Michel Foucault, *Diskursernas kamp. Maktens maskor*. red. Thomas Götselius & Ulf Olsson. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2008) s.205-217.

⁵⁰ Marianne Winther Jorgensen & Louise Philips, *Diskursanalys som teori och metod* (Lund: Studentlitteratur, 2000) s. 19-20.

⁵¹ Ibid., s. 19.

⁵² Ibid., s. 19.

förutsättningarna för vad som är möjligt att uttala i ett socialt och historiskt sammanhang förändras så förändras även kunskapen och subjektets existensvillkor.

Ett grundantagande i Foucaults diskursanalys är att makten är att betrakta som produktiv och relationellt verksam.⁵³ Makten är cirkulär och kommer till uttryck genom en maktrelation som består av motstånd till vad som positioneras som makt i en viss diskurs. Exempelvis kan en statlig lag, som grundas i rättspositivistiska synsätt, eller en sjukdomsklassifikation ändras om motståndet i den sociokulturella kontexten övertygar genom aktivistiska och realpolitiska handlingar. Ett exempel på en sådan handling är när homosexuella personer i Sverige sjukskrev sig på grund av homosexualitet, vilket ledde fram till att Socialstyrelsen slutligen avskrev sjukdomsklassifikationen 1979.⁵⁴ Den politiska aktion och den framgång som ockupationen av Socialstyrelsen innebar föregicks av en mångårig utredning, med många remissvändor innan uttrycken för motstånd kunde bli begripliga av den institution som representerade den biopolitiska makten.

Foucault menar att ett samhälles disciplinering av individen inordnar sexualitet och kön under en biopolitisk diskurs som legitimeras av en föreställning om att kön och sexualitet bör sträva efter reproduktiv familjebildning.⁵⁵ När kön och sexualitet begränsas till reproduktiv funktion så menar Foucault att den biopolitiska makten skapar diskursen om sexualitet och kön, vilket legitimerar en uppdelning av sexualitet i distinktioner såsom homo- och heterosexuell.

Stigmatisering och emotioner

I syfte att undersöka hur homosexualitet och personer som representerar homosexualitet stigmatiseras kommer Sara Ahmeds metodologiska utgångspunkter om kollektiva emotioner att användas.⁵⁶ Ahmeds teoretiska ansats fångar hur emotioner fungerar systemiskt, på ett kollektivt och omedvetet plan, exempelvis när en viss samhällsgrupp skuldbeläggs för ett gemensamt samhällsproblem. Dess metodologiska funktion är således inte att fånga internaliserade och individualpsykologiska processer, utan att skapa underlag för att kunna benämna hur emotioner bidrar när en samhällsgrupp stigmatiseras.⁵⁷ Ahmed beskriver det som att kollektivt omedvetna emotioner cirkulerar i samhället och att vissa kroppar och liv

---

⁵³ Foucault, 2002, s. 104-106.

⁵⁴ SOU: 1984:63

⁵⁵ Foucault, 2008, s. 213-217.

⁵⁶ Ahmed, 2014, s. 1-19; s.144-167.

⁵⁷ Ahmed, 2014, s.8.

blir representanter för exempelvis emotioner såsom rädsla, eller medömkan.⁵⁸ I relation till uppsatsens frågeställning förväntas Ahmeds perspektiv att bidra till att fördjupa hur olika föreställningar om sexualitet och könsidentitet begripliggörs genom att emotioner cirkulerar i samhällskroppen.

Sammanfattningsvis förväntas Foucaults diskursanalys och Ahmeds perspektiv att bidra till att fördjupa förståelsen av hur diskursen om homosexualitet som något straffbart övergick till diskursen om homosexualitet som en sjukdom. Analysen kommer att utgå från vilka maktrelationer som skapar begriplighet och mening och söka svar på vilka diskurser som möjligtvis samexisterar med den dominerande. Jag kommer att utgå från ett relevant urval av den samtida psykiatriska sekundärlitteratur som källtexterna refererar till i syfte att kontextualisera källtexterna.

Metodologiska reflektioner

Foucaults maktbegrepp har varit ämne för substantiell kritik under senaste decennierna. Främst har antagandet om att makt genomsyrar hela diskursen och att makten därigenom är att betrakta som produktiv, genom maktrelationens föränderlighet, ifrågasatts.⁵⁹ I sin bok *En annan Foucault. Maktens problematik* argumenterar kriminologen Magnus Hörnqvist för att Foucaults relationella maktbegrepp riskerar att missa substansen i strukturella maktförtryck.⁶⁰ Om makt och motstånd finns överallt kan begreppet maktrelation lätt lakas ur. Det kan så att säga riskera att betyda allt och ingenting. I den här uppsatsen kommer maktrelationens begrepp att användas som ett sätt att synliggöra den vetenskapliga diskursens struktur. En utgångspunkt är att den vetenskapliga diskurs, som jag benämner den psykiatriska diskursen, är att betrakta som en dominerande diskurs.

Angående citering

I uppsatsen kommer citering att förekomma i två olika former. Dels förekommer citat som blockcitat i samband med att citaten tolkas och analyseras, dels förekommer kortare citat i löpande text, där syftet främst är att ge belysande exempel.

---

⁵⁸ Ahmed, 2014, s. 13-14.

⁵⁹ Foucault, 2002, s. 104-105.

⁶⁰ Magnus Hörnqvist, *En annan Foucault. Maktens problematik*. (Stockholm: Carlssons bokförlag, 2013) s. 161.

Källtexter

I syfte att studera hur avkriminaliseringen av homosexualitet i Sverige använde sig av vetenskap som argumenterade för att homosexualitet är en sjukdom, har jag valt att utgå från tre källtexter som belyser frågan ur olika perspektiv.⁶¹

DEN VETENSKAPLIGA BILAGAN

I analysen kommer jag att lägga särskilt stor vikt vid en riksdagsmotion som juristen och den socialdemokratiske riksdagsledamoten Vilhelm Lundstedt lade fram 1933, det vill säga elva år innan avkriminaliseringen av homosexualitet.⁶² Lundstedts riksdagsmotion avslogs, men nämns ofta som central för avkriminaliseringen av homosexualitet i Sverige.⁶³ Den text som blir intressant att undersöka närmare utifrån den här uppsatsens syfte är dock inte riksdagsmotionen i sig själv. Istället kommer jag att analysera den vetenskapliga bilaga som riksdagsmotionen refererar till. Bilagan är intressant eftersom att den rymmer både den psykiatriska diskursens argumentation för att homosexualitet är en sjukdom och samtidigt argument som förefaller att syfta till avpatologisering av homosexualitet och för homosexuellas ökade rättigheter i samhället. Jag väljer att studera bilagan, istället för själva riksdagsmotionen, eftersom att den lyfter fram fler aspekter av hur man kunde tala om sexualitet och kön, än de som blev rådande i debatten för avkriminalisering. En relevant aspekt i det här sammanhanget är att författaren till Lundstedts bilaga valde att vara anonym. Skälen bakom anonymiteten framgår inte på något explicit sätt, men en hypotes är att det möjliggjorde yttranden utanför den psykiatriska diskursen, såsom argumentation för avpatologisering av homosexualitet.⁶⁴ Vid sammanställningen av riksdagsmotionen som helhet lät Lundstedt en professor i psykiatri faktagranska bilagan i syfte att legitimera uppsatsens vetenskaplighet, vilket signalerar att bilagans formella syfte var att stärka den psykiatriska diskursen, det vill säga argumentationen för att homosexualitet är en sjukdom och därför bör avkriminaliseras.⁶⁵ Genom sin litteraturförteckning visar bilagans författare att

---

⁶¹ *Ett brev i en folkets livsfråga*. (Stockholm: Diakonistyrelsens förlag., 1951); Vilhelm Lundstedt. *"Otukt mot naturen" : bör den vara straffbar?* (Stockholm: Bonnier, 1933).; Homosexualitetens samhällsfarliga yttringar, *Strafflagberedningens utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar*, SOU 1941:32, (Stockholm, Justitiedepartementet, 1941).

⁶² Lundstedt, 1933.

⁶³ Rydström, 2001, s. 179. Lundstedts riksdagsmotion argumenterade specifikt för att lagen skulle ändras så att homosexuella handlingar straffades i enlighet med andra former av sexualbrott.

⁶⁴ I Rydströms avhandling berättas att den anonyma författaren var läkare. Rydström, 2001, s. 178.

⁶⁵ Lundstedt, 1933, s. 6-7.

hen utgår från den psykiatriska diskursens vetenskapliga referensram, men de motstridiga budskap som jag tidigare nämnde synes ömsom samexistera ömsom motsäga sina referenser.⁶⁶

BISKOPSBREVET

I syfte att synliggöra hur kyrkan argumenterar för avkriminalisering utifrån en kombination av den psykiatriska diskursen och Guds lag har jag valt att analysera ett biskopsbrev från 1951, som är utgivet knappt två decennier efter Lundstedts riksdagsmotion.⁶⁷ Biskopsbrev ges ut i syfte att visa var Svenska kyrkan står i olika samhällsfrågor och ska ge präster och diakoner vägledning i församlingsarbetet. Biskopsbrevet från 1951 skrevs i syfte att ge riktlinjer ”då det gäller evangeliets tillämpning på sexualetikens område” och utgår från synen på kyrkan som aktivt verksam samhällsbärare.⁶⁸ Som källtext blir biskopsbrevet representativt för att förstå hur värderingar och människosyn kommer till uttryck inom kyrkan och inom det samhälle där kyrkan verkar.

STRAFFLAGSBEREDNINGENS UTLÅTANDE

Som tredje och sista källtext har jag valt att analysera relevanta delar ur *Strafflagsberedningens utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar* som tillgängliggjordes för allmänheten 1941, tre år innan avkriminaliseringen.⁶⁹ Strafflagsberedningen argumenterar bland annat för utökade rättspsykiatriska undersökningar av personer som dömts för homosexuella handlingar samt för att kvinnlig homosexualitet bör dömas i lika hög utsträckning som manlig homosexualitet.⁷⁰

Tidigare forskning

Denna uppsats avgränsas genom att förhålla sig till tidigare sexualpolitisk forskning inom humaniora som berör avkriminaliseringen av homosexualitet i Sverige. I sin avhandling *Begärets lagar* från 2005 analyserar Sara Edenheim en av uppsatsens källtexter (SOU

---

⁶⁶ Lundstedt, 1933, s. 111.

⁶⁷ *Ett brev i en folkets livsfråga*. (Stockholm: Diakonistyrelsens förlag, 1951)

⁶⁸ *Ett brev i en folkets livsfråga*, 1951) s. 3.

⁶⁹ SOU 1941:32

⁷⁰ SOU 1941:32. Ett citat som visar utgångspunkten för denna källtext är: ”Att det ur samhällets synpunkt måste anses angeläget att förhindra att tendensen till homosexuella handlingar utbredes, får anses klart.” s. 13.

1941:32) utifrån en genealogisk historiedefinition.⁷¹ Edenheims analys av hur heteronormativ människosyn begripliggör homosexualitet överensstämmer till viss del med tolkningar som framträder i denna uppsats, främst i relation till teman som handlar om könsnormativa föreställningar och begripliggöranden av homosexualitet.⁷² På så vis bygger föreliggande uppsats vidare på Edenheims läsning av SOU 1941:32. I linje med uppsatsens syfte vidareutvecklar jag frågor som syftar till att tolka sexualitet och kön i bred bemärkelse och läser *Strafflagsberedningens utlåtande* i relation till mer motstridiga budskap om kön och sexualitet som ges i bilagan till Lundstedts riksdagsmotion.

En annan avhandling som behandlar tiden för avkriminalisering av homosexualitet i Sverige är Jens Rydströms avhandling *Sinners and Citizens: Bestiality and homosexuality in Sweden 1880-1950*.⁷³ Rydström studerar bland annat rättegångsprotokoll, rättspsykiatriska utlåtande och psykiatriska journalanteckningar i syfte att analysera social kontroll och sexuell praktik och Rydströms slutsatser blir därför relevanta i relation till den här uppsatsens syfte. I sin avhandling lyfter Rydström fram att den sociala kontrollen av homosexuella ökade under 1930-talet. Samtidigt som medikaliseringen av homosexualitet ges ökad legitimitet begripliggörs föreställningar om den homosexuella personen och symtombilder av en homosexuell identitet formas.⁷⁴ Identitet och karaktärsegenskaper kopplades till individens sexuella praktik, vilket innebar att den sexuella praktiken inte längre var att betrakta som handlingar utan som inneboende personlighet och psyke hos individen. Rydströms slutsatser sammanfaller med utgångspunkter i föreliggande uppsats, där folkhemsprojektets fokus på social kontroll och klassifikation av homosexualitet förväntas ha bidragit till att genetiska förklaringar av homosexualitet kom att få stor genomslagskraft i avkriminaliseringen av homosexualitet.⁷⁵ I den här uppsatsen kommer jag att vidareutveckla bilden av den medicinska diskursen. Jag kommer att undersöka hur brott mot den dominerande patologidiskursen kommer till uttryck under tiden för avkriminalisering, genom att göra en närläsning av motstridiga budskap Lundstedts anonymt författade bilaga. Analysen kommer även att fördjupa hur Svenska kyrkan förhöll sig till homosexualitet, genom att läsa biskopsbrevet från 1951 som representativt för hur kyrkan förhållit sig till frågan om homosexualitet.

---

⁷¹ Sara Edenheim. *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. (Eslöv: Symposion, 2005), s. 14-15.

⁷² Edenheim, 2005, s. 237.

⁷³ Rydström, 2001.

⁷⁴ Rydström, 2001, s. 345-360.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 351-353.

Utöver Edenheims och Rydströms mer gedigna avhandlingar har forskning i form av vetenskapliga artiklar blivit mest relevant för att få en översikt över vilka tolkningar av sjukdomsdiskursen som dominerar. Lena Lennerheds artikel "Avvikelse eller variation? RFSU om homosexualitet på 1930- och 1940-talet" som analyserar brev som skickats till RFSU, beskriver det som att avkriminaliseringen av homosexualitet gick från en "moralisk till en medicinsk diskurs".⁷⁶ Lennerhed menar att vidare forskning bör belysa hur den medicinska diskursen fick företräde, vilket, tillsammans med fokus på budskap som bryter mot den dominerande diskursen, är en del av mitt syfte i den här uppsatsen. I Pia Laskars artikel "L-ordet: från murarverktyg till diskursivt tvång" genomförs en begreppsanalys av ordet lesbisk, som bland annat lyfter fram hur medikalisering och kriminalisering av begreppet homosexualitet hänger samman. Laskar lyfter fram att begreppet lesbisk medikaliserades först i samband med avkriminaliseringen 1944, vilket visar hur psykiatiseringen av homosexualitet inverkar i lesbiska kvinnors liv och självbilder, genom språket som formande makt.⁷⁷ En annan artikel som ger viktig bakgrund till den rättspsykiatriska diskursen är Björn Lekselius artikel *Skapandet av det homosexuella monstret* där analysmaterialet är rättspsykiatriska undersökningsprotokoll och utlåtanden.⁷⁸ Lekselius synliggör individens utsatthet i den rättspsykiatriska undersökningens systematiskt objektifierande situation och hur bilden av vetenskap legitimerades genom sjukdomsklassifikationen av homosexualitet. Studien visar bland annat hur de rättspsykiatriska utredningarna av homosexualitet var diagnostiskt produktiva i den bemärkelsen att de exempelvis hänförde vad som tolkades som feminint utseende hos män till homosexualitet, utifrån de symtombilder som diagnoskriterierna gav.⁷⁹ Den här uppsatsen bygger vidare på diskursiva tolkningar som gjorts i Lekselius studie, genom att analysera hur sjukdomsdiskursen legitimerades.

I den litteratur som jag tagit del av finns en konsensus som utgår från att avkriminaliseringen bottnade i förståelsen av att homosexualitet är en sjukdom. Sjukdomsdiskursen som allena rådande och determinerad förklaring till hur avkriminaliseringen kunde komma till stånd är alltså väldigt framträdande och jag vill fördjupa *varför* och *hur* det kom att bli så, genom att belysa den psykiatriska diskursen och dess maktrelationer. En möjlig hypotes är att analysen även kommer att kunna aktualisera andra sätt att argumentera för avkriminalisering.

---

⁷⁶ Lennerhed, 2002, s 35; citat på s. 36.

⁷⁷ Laskar, 2003, s. 10.

⁷⁸ Lekselius, 1998.

⁷⁹ Lekselius, 1998, s. 54-55

Analys

Naturvidrighet och kristen kärlek

Begreppet natur i lagtextens ”otukt som emot naturen är” kan tolkas på många sätt. Det rättspositivistiska synsätt, som företrädades av Lundstedt, motiverade argumentationer för att lagen borde grundas i vetenskap som stod i samhällsnyttans tjänst. När bilagan till Lundstedts riksdagsmotion problematiserar begreppet natur i relation till homosexualitet, aktualiseras att naturbegreppets språkhistoriska rötter snarare konnoterar Guds lag än vetenskap:

Homosexualitet har ansetts och anses än idag av många som en naturvidrighet. Det är denna ståndpunkt som ligger till grund för lagens uttryck ”som emot naturen är”. Och då naturen är Guds skapelse, har homosexualitet även ansetts som en förhävelse mot Gud, en gudssynd. [...] Så småningom, i det att det religiösa inflytandet på lagstiftningen alltmera minskat, ha de homosexuella blivit vanliga brottslingar, ehuru det gamla betraktelsesättet, som ovan nämnts, alltjämt lever kvar i lagtextens formulering.⁸⁰

Lundstedts bilaga pekar här på en rättspositivistisk problematisering av lagtexten. Bilagan visar hur rötterna i Guds lag skapar religiöst metafysiska, snarare än vetenskapliga konnotationer. I översiktsverket *Sexualpolitiska nyckeltexter* lyfter Liliequist fram att begreppet natur är en språklig rest från 1608, när Guds lag skrevs in i Landslagen.⁸¹ Införandet av Guds lag i lagtexten 1608 motiverades av att protestantismens målsättning var att verka i samhället. Genom att sammanföra juridisk lag och religiöst betingad moral kunde kyrkans moral ges mer utrymme. Innan reformationen var den katolska kyrkan ålagd att straffa vad som tolkades som sodomitiska handlingar. Införandet av Guds lag i Landslagen syftade till att gravera straffsätserna och ge lagligt underlag för att kunna döma till dödsstraff.⁸² I *Sexualpolitiska nyckeltexter* lyfts fram att sodomi som brottsrubrik bestraffade sex och kärleksrelationer mellan män, medan ”könsförvillelse” bestraffade sexuella relationer mellan kvinnor.⁸³ När definitionerna sodomi och könsförvillelse ersattes av sjukdomsklassifikationen homosexualitet 1864, kvarstod formuleringen *natur* och det är

---

⁸⁰ Lundstedt, 1933, s.104-105.

⁸¹ Jonas Liliequist ”Hor, tidelag, sodomi, könsförvillelse och andra brott enligt bibeln: kommentar till Guds lag” i *Sexualpolitiska Nyckeltexter*, red. Klara Arnberg, Pia Laskar, och Fia Sundevall (Stockholm: Leopard förlag, 2015), s. 32; s. 37-40. Jag refererar till citat på s. 32: ”Du skall icke ligga när drängar såsom en kvinna; ty det är en styggelse: Och skola båda döden dö, deras blod vare över dem [III:20, v. 13].” s. 20.

⁸² Liliequist, 2015, s. 37-40.

⁸³ Liliequist, 2015, s. 32, 37-40.

denna historiska konnotation som Lundstedt refererar till i sin bilaga. Naturbegreppets språkliga anknytning till Guds lag genmäler således snarare av naturrättsliga och religiösa perspektiv, än den rådande vetenskapliga diskursen.

Om vi förflyttar oss två decennier framåt i tiden, till en historisk situation där homosexualitet avkriminaliserats i Sverige, så förefaller nu referenser till Guds lag att fungera som svar på sjukdomsdiskursen. I *Biskopsbrevet* från 1951 ger den samtida religiösa diskursen intryck av att ha gått från en retorik av att syndfulla handlingar bör straffas, till att bejaka sjukdomsdiskursen. Den kristna beskrivningen av homosexualitet utgår nu från att personen kan och bör bli frisk från sin inneboende sjukdom:

Den som övar homosexuella handlingar bryter mot Guds bud. Därför få de nya bestämmelserna i den svenska strafflagen icke tagas till intäkt för den uppfattningen, att homosexuella handlingar äro etiskt försvarliga. Riktig är däremot den åsikten, att, det behövs andra medel än fängelsestraff för att rädda en homosexuellt inriktad människa. Den ärligt kämpande bör få all den förståelse och den uppmuntran som kristen kärlek förmår giva.⁸⁴

När Biskopsbrevet förhåller sig tolerant till avkriminaliseringens faktum sker samtidigt en uppvärdering av den kristna etikens samhällsbärande funktion. Att bryta mot Guds bud är, enligt Biskopsbrevet, inte detsamma som att bryta mot svensk lag, vilket kan tolkas på flera sätt. Jag tolkar det som att kyrkan vill fungera som en slags etisk vägledare i samhället, där bilden av att homosexualitet är en sjukdom och att kyrkan kan "rädda" den som är "homosexuellt inriktad" genom "kristen kärlek" blir ett påbud för alla som arbetar med själasörjande praktik inom Svenska kyrkan.⁸⁵ Härigenom ger kyrkan sig själv en samhällsbärande roll och mening, som består i att stödja homosexuella att kämpa emot sin sexualitet. Jag tolkar det som att relationen mellan 1933 års riksdagsmotion och 1951 års Biskopsbrev består i att båda begripliggör homosexualitet genom att hänvisa till hur Guds lag lever kvar och legitimerar samtida föreställningar om sexualitet. I den religiösa motpolen till riksdagsmotionens bilaga omtalas den homosexuella personen som någon som är i behov av att inse och räddas från synd. Den homosexuella person som får ingå i kyrkans sociala sammanhang är "ärligt kämpande" mot sin sexualdrift och vägen till inkludering blir att

---

⁸⁴ *Ett brev i en folkets livsfråga*. (Stockholm: Diakonistyrelsens förlag, 1951) s. 14.

⁸⁵ *Ibid.*

erkänna sig själv som sårbart offer.⁸⁶ På villkoret att den homosexuella personen betraktar sig själv som sjuk och i behov av bot erkänner kyrkan avkriminaliseringen av homosexualitet.

Från skräck till empati

Som tidigare nämnts så fanns en stark konsensus kring att homosexualitet var att betrakta som en psykiatrisk sjukdom och debatten för avkriminalisering kom att samlas kring en sådan överenskommelse. Men inom ramarna för denna ståndpunkt rymdes till synes oförenliga argumentationer, som grovt taget kan sammanfattas genom förklaringar som hänför homosexualitetens etiologi till arv eller miljö. Psykoanalytikern och debattören Gunnar Nycander är en representant för att homosexualitet uppstår genom miljöns utvecklingspsykologiska inverkan:

Man måste instämma med prof. Lundstedt, då han anser vår nuvarande lagstiftning som kriminaliserar alla homosexuella gärningar, såsom meningslös och inhuman. Den tar icke hänsyn till deras sjukliga karaktär.⁸⁷

Nycander skriver och ger ut sin bok *En sjukdom som bestraffas* som ett antagonistiskt svar på Lundstedts riksdagsmotion, där Lundstedt blir representant för en arvshypotetisk och biologisk syn på homosexualitet som medfödd. Nycander tolkar Lundstedts ärende med egna ord och kommer fram till att bilagans budskap om avpatologisering är av mindre relevans. Även i *Strafflagsberedningens utlåtande* från 1941 görs en sådan tolkning under rubrik *Om andra åtgärder än straff*:

I sitt utlåtande över professor Lundstedts motion gjorde sig medicinalstyrelsen till tolk för den uppfattningen, att samhället ej borde reagera mot icke-önskvärda yttringar av sexualiteten utan sörja för den homosexuelles intagande på sinnessjukhus.⁸⁸

Jag tolkar det som att strafflagsberedningen tar avstamp i den rättspsykiatriska diskurs som företräds av Kretschmer rättspsykiatriska teoribildning, där homosexualitet som inneboende konstitution förväntades kunna bedömas genom den rättspsykiatriska undersökningen.⁸⁹ Även

---

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Nycander, 1933, s. 156.

⁸⁸ SOU 1941:32, s. 17.

⁸⁹ Lekselius, 1998, s. 46.

i den rättspsykiatriska diskursen anses huvudargumentationen i Lundstedts riksdagsmotion syfta till att ersätta juridisk lag med psykiatrisk diagnos. Vid närläsning av Lundstedts vetenskapliga bilaga framträder en annan bild:

[...] homosexualiteten måste anses som en för hela mänskligheten giltig konstant, som en i naturens ordning ingående nödvändighet.⁹⁰

Det är nu inte Lundstedt själv utan bilagens anonyma författare som argumenterar för att homosexualitet är normalt och en del av ”naturens ordning”.⁹¹ Vad som blir intressant är att innebörden av detta slag finns med som en del av riksdagsmotionen, även om de inte kan bli begripliga i det sammanhanget. Om riksdagsmotionen var avsedd att tolkas endast i ljuset av sjukdomsdiskursen så torde utsagor som riktas mot avpatologisering ha redigerats bort som irrelevant och ovetenskapligt. Att bilagan fungerar just som bilaga verkar öka utrymmet för vad som kan sägas. När författaren till bilagan beskriver homosexualitet som en del av naturen framträder formerna för ett radikalt tal, en bisats, yttrad i föregående. Om vi betraktar denna typ av tal mot bakgrund av Foucaults definition av diskurs så framträder vad som skulle kunna betraktas som ett isolerat motstånd mot den dominerande diskursen.⁹² Såväl Nycander som strafflagsberedningen låter sammanfatta Lundstedts riksdagsmotion genom att koka ned den till det biologiska sjukdomsargumentet. Bilagens argument för avpatologisering sticker ut ur en sådan sammanfattning och framstår som en motståndshandling, obegriplig för sin diskurs, men likväl syftande mot en diskurs som syftar till argument för rättigheter, bortom sjukdomsdiskursen. Jag tolkar det som att bilagens yttranden om naturlig sexualitet osäkrar den dominerande vetenskapliga diskursen och istället påbörjas ett tal om rättigheter och normalisering. Att tal om rättigheter och frigörelse, utanför sjukdomsdiskurs och vetenskaplig legitimering, är att betrakta som obegripligt i sin samtid blir tydligt i den psykiatriska faktagranskning av Lundstedts bilaga, som inleder motionen:

På ett antal punkter i de mera resonerande delarna av uppsatsen [bilagan] är tonen starkt subjektiv och ger åt framställningen en prägel av mänskligt dokument.⁹³

Tilläggas bör att granskaren, det mänskliga dokumentet till trots, ändå bedömer bilagan som trovärdig i sin vetenskapliga sammanfattning av Hirschfeld. Den del av bilagan som talar

---

⁹⁰ Lundstedt, 1933, s. 91.

⁹¹ Ibid.

⁹² Foucault, 2002, s. 106.

⁹³ Lundstedt, 1933, s. 7.

inom den psykiatriska diskursens argumentation för avkriminalisering får godkänt av granskaren, svårare är det att legitimera texten som ett ”mänskligt dokument” och att legitimera argumentationer för att den homosexuella personen är någon som är berättigad rättigheter, utanför sjukdomsdiskursen.⁹⁴ För sin samtid och för debatten som drev och legitimerade avkriminaliseringen av homosexualitet framstår tal utanför sjukdomsdiskursen som obegripligt, eller åtminstone inte användbart. Samtidigt väljer Lundstedt att publicera bilagan i all sin motstridighet, vilket kan tolkas som en vilja att tala utanför diskursen, även om det kan förväntas försvaga riksdagsmotionens trovärdighet. Oavsett vad som var Lundstedts uttalade politiska syfte så tolkar jag det som att det mänskliga i bilagans begynnande motdiskurs låter ana en framtida, och kanske även samtida, frigörelse- och rättighetskamp.

Om uttalanden som syftar till frigörelse utan hänvisning till vetenskap och psykiatri var en omöjlig kamp, så var det omvända ett sätt att bli begriplig, vilket synliggörs när bilagan kritiserar psykoanalytiska förhållningssätt:

Det är märkligt hur psykoanalytikerna släppt alla gammalmodiga kriterier på vetenskap. För dem behövs ingen statistisk sammanställning av lyckade behandlingsresultat. Allt anses bevisas med ett godtyckligt tolkat exempel. Ej heller fordras någon objektivt fastställd diagnos. Man ställer helt frankt upp ett påstående, och så bevisar man det med godtyckliga drömtolkningar o. dyl.. Med psykoanalys kan allt bevisas - och intet.⁹⁵

Rydström lyfter fram att psykoanalytiska synsätt var väl etablerade i samhället under 1930-talet, men att psykoanalytiska teorier inte fick stor plats i juridiska sammanhang, även om det invercade till att etablera sjukdomsdiskursen av homosexualitet och i synnerhet synen på att homosexualitet formas genom traumatiska erfarenheter under den tidiga uppväxten.⁹⁶ Ur detta perspektiv kan Nycanders argumentation för att homosexualitet är en sjukdom förväntas vara av mindre vetenskaplig vikt än arvshypotetiska referenser till Hirschfeld. Jag tolkar det som att bilagans kritik av den psykoanalytiska diskursen grundas i bedömningen av att psykoanalys är att betrakta som ovetenskaplig och därför icke-legitim inom ramen för den psykiatriska diskursen. Ett svar i samma anda ges av Nycander som ser bilagans kritik som substanslös och menar att:

---

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Lundstedt, s. 89.

⁹⁶ Rydström., 2001, s. 354.

Skulle ett förmildrande av lagens stränghet grundas på de i bilagan framförda åsikterna, kan man befara, att själva lagstiftningsåtgärden kommer att tjäna som utgångspunkt för en propaganda för en ny sedlighetsmoral, vars medicinska och sociala följder det för närvarande är svårt att överblicka.⁹⁷

Nycander uppmärksammar således de radikala och motstridiga budskapen i bilagan och åtskiljer ”ny sedlighetsmoral” från frågan om avkriminalisering.⁹⁸ Den anonyma författarens skepticism mot den psykoanalytiska skolans medikaliseringsskildring bör läsas som en bredare kritik, som riktas mot hur argumentationen om avkriminalisering begripliggörs i sin samtid. Att gå från en kriminell straffbarhetsdiskurs till en psykiatrisk sjukdomsdiskurs kan härigenom tolkas som att regleringen av sexualitet antar ny skepnad, medan stigmat och svårigheterna i livssituationen kvarstår.

I strafflagsberedningen från 1941 argumenterar man för en ökning av rättspsykiatriska bedömningar och förmedlar en tro på att psykiatrisk behandling av homosexualitet är att betrakta som en riktlinje:

Den omständigheten att den homosexuella genom en obligatorisk läkarundersökning skulle komma i kontakt med en sakkunnig läkare, skulle särskilt få den betydelsen att han kunde erhålla vederhäftiga råd rörande behandlingen av sin sexuella abnormitet.⁹⁹

Här förefaller regleringen av individens sexualitet att utvecklas från föreställningar om att individen utgör en samhällsfara till en bild av att individens sexualitet berättigar kliniska förhållningssätt. Jag tolkar det som att det nya synsättet motiveras av en samhällelig vilja att hjälpa och stödja den individ som betraktas som normbrytare. Tolkningen av att den homosexuella individen är i behov av behandling och att samhället bör vara till stöd och hjälp sammanfaller med den religiösa diskursens synsätt, som diskuterades under föregående tema. Härigenom förstärks bilden av den homosexuella personen som ett sårbart offer, i behov av vård och medkänsla från samhället. Homosexualitet blir något som drabbar individen, och sexualiteten begripliggörs som ett hot mot en själv som person. Bilden av den homosexuella personen går från någon med normbrytande vilja och destruktiv agens till att bli en individ som betraktas som maktlös och drabbad av den egna sexualdriften.

---

⁹⁷ Nycander, 1933, s. 8.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ SOU 1941:32. s. 32.

Offer för sin sexualitet

I Analysens första tema diskuterades att biskopsbrevet från 1951 förhåller sig något dubbelt till avkriminaliseringens faktum. Samtidigt som kyrkan accepterar den juridiska avkriminaliseringen av homosexualitet, argumenterar man för att Guds lag kvarstår ur etisk synpunkt. Inom ramen för analysens första tema diskuterade jag kyrkans syn på sin egen samhällsfunktion och jag tolkade det som att kyrkan kom att överta aspekter av lagtextens tidigare formulering av den homosexuella personens natur.

Det är en synnerligen angelägen uppgift för läkarvetenskapen att finna medel att medicinskt frigöra de homosexuellt inriktade från deras abnorma drift.¹⁰⁰

Kyrkans argumentation för ”att medicinskt frigöra de homosexuellt inriktade” begripliggör alltså individen som drabbad av sin sexualitet och i behov av vård.¹⁰¹ Härigenom framträder de internalistiska föreställningar om sexualitet som inneboende och en del av personens psykiska verklighet och självmedvetande, vilket lyfts fram av Qvarsell och Johannisson.¹⁰² Den homosexuella personen ska genom klinisk behandling bli frigjord från ”sin abnorma drift”.¹⁰³ Jag tolkar det som att kyrkans föreställning om den medicinska behandlingens mål och mening utgår från att homosexualitet är en internaliserad form av självdestruktiv, inre drivkraft. Kyrkans argumentation för att medicinsk behandling kan bota individen från sin homosexualitet verkar kräva att individen alieneras från sin egen upplevelse av sig själv och sin sexualitet. Den som identifieras som sjuk har därmed att välja på att förmedla sjukdomsinsikt för att genomgå behandling som syftar till samtidens föreställningar om friskhet, eller att erkänna sig själv som sjuk i samhällets ögon. Om vi återvänder till en av de mest distinkta motstridigheterna i riksdagsmotionens bilaga från 1933 så framträder den psykiatriska diskursens villkor ännu tydligare:

Homosexualitet är emellertid ej någon sjukdom. Den kan knappast heller betraktas som abnormitet i annat avseende, än att de homosexuella i förhållande till de heterosexuella utgöra ett fåtal. Homosexualitet är en v a r i e t e t [författarens särskrivning].¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ *Ett brev i en folkets livsfråga*, 1951, s. 14.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Qvarsell, 1982, s.171; Johannisson, 1997, s. 186.

¹⁰³ *Ett brev i en folkets livsfråga*, 1951, s. 14.

¹⁰⁴ Lundstedt, 1933, s. 105.

I den rådande debatten om avkriminalisering av homosexualitet framstår argumentationen för att homosexualitet inte är en sjukdom som en motpol till den psykiatriska diskursen. Vad som blir intressant med just denna motstridighet är att den refererar till Hirschfeld, genom sin argumentation för att homosexualitet är att betrakta som normalvariation.¹⁰⁵ Den rör sig så att säga både innanför och utanför den psykiatriskt vetenskapliga diskursen, vilket möjliggörs genom att läsningen av Hirschfeld förefaller att kunna tolkas på många sätt, beroende på subjektsposition. När bilagans författare argumenterar för att homosexualitet inte är en sjukdom tolkar jag det som att begreppet homosexualitet fylls med ny mening, eftersom att uttalandet syftar till att frigöra sjukdomsidentifikationen.

Osynliga välgörare i majoritetssamhället

Så långt har analysen handlat om hur den homosexuella personen blir begriplig genom att legitimeras av den psykiatriska diskursen. Hittills har två diskursiva brott mot den psykiatriska diskursen lyfts fram som båda syftat till att argumentera för att homosexualitet inte är en sjukdom. Jag kommer nu att fördjupa hur föreställningar om homosexuell kultur och homosexuell identitet kommer till uttryck i källtexterna. Något som är påfallande i min läsning av källtexterna är hur den heterosexuella kulturen framställs som en enhetlig del av majoritetssamhället, medan den homosexuella kulturen beskrivs som avvikande och en negation som begripliggör den heterosexuella kulturen. Den här typen av narrativ skapar gränser mellan homo- och heterosexualitet, som tycks bygga på föreställningar om likhet inom de båda grupperna. I Lundstedts bilaga framträder hur homo- och heterosexuella kulturer samspelar, även om majoriteten inte är medveten om minoritetens närvaro:

De homosexuellas värld är i viss mån en värld för sig, men denna griper in i andra människors tillvaro på alla områden. Jämt och ständigt möter man i det dagliga livet företeelser, som äro manifestationer av den egenart, som homosexualiteten utgör, men endast den som är insatt i dessa speciella förhållanden lägger märke till dem.¹⁰⁶

Här låter bilagans författar, i enlighet med Foucaults syn på diskursers relationella och rörliga karaktär, synliggöra homosexualitet som en social verklighet snarare än en klinisk diagnos och en juridisk lagtext.¹⁰⁷ Istället aktualiseras ”de homosexuellas värld” och hur den samtidigt

---

¹⁰⁵ Hirschfeld, 2000, s. 603.

¹⁰⁶ Lundstedt, 1933, s. 107.

¹⁰⁷ Foucault, 2002, s. 102.

är avskild från och är en del av det omgivande samhället.¹⁰⁸ Begreppet värld ger intryck av att kunna tolkas på ett flertal sätt i det här sammanhanget. Min tolkning är att värld fungerar som synonymt med begreppet kultur och att det syftar till att synliggöra ett partikulärt samhälle som genomsyrar det större samhället. Ahmed skriver att den homosexuella kulturen omgärdas av den heterosexuella kulturen.¹⁰⁹ Ur detta perspektiv tycks den som är tillhörig med den heterosexuella kulturen vara omedveten om hur den homosexuella kulturen tar plats i den heterosexuella sfären, och endast de som själva lever i båda världar uppfattar homosexualitetens närvaro i majoritetskulturen. Jag tolkar det som att olikheten mellan homosexuella och heterosexuellas dagliga liv ofta går de heterosexuella förbi, medan den som tillhör subkulturen uppmärksammar såväl de likheter som gör att ens liv och sexualitet passerar oförmärkt som de olikheter som faller inom majoritetskulturens döda vinkel. En slutsats som jag drar är att den homosexuella kulturen blir begriplig och omedvetet inkluderad i samhället så länge som den förhåller sig osynligt verksam. Samtidigt med osynligheten skapas en åtskillnad mellan den homosexuella och den heterosexuella tillhörigheten, som grundas i en föreställning om att sexualitet är uppdelad i två världar. För att homosexuella som grupp ska få ta plats i samhället tycks den funktionella och lågaffektiva karaktären vara påbjuden:

De homosexuella äro i regel samhällsnyttiga, plikttrogna och stillsamma människor som icke väcka något uppseende.¹¹⁰

När Lundstedts bilaga argumenterar för att den homosexuella är en neutral och icke-normbrytande karaktär, någon som, i likhet med majoritetssamhällets medborgare, passerar oförmärkt, närmast osynlig, uppstår hos mig en fråga om vilken motbild som karaktärsbeskrivningen svarar mot. Lite längre in i texten besvaras min fråga genom att författaren förklarar att hen tilltalar en allmänt hållen föreställning och fördom om att homosexuella som grupp ofta uppfattas ta för mycket plats i det offentliga rummet.¹¹¹ Jag tolkar det som att argumentationen för den ”stillsamma” karaktären är ett sätt att bemöta majoritetssamhällets reaktion på homosexuella som normbrytande minoritetsgrupp.¹¹² När Lundstedts bilaga utvecklar karaktärsbeskrivningen av den sörjbart homosexuella individen tecknas vad som kan tolkas som en kristocentrisk och folkhemsidyllisk idealbild:

---

¹⁰⁸ Lundstedt, 1933, s. 107.

¹⁰⁹ Ahmed, 2014, s. 149.

¹¹⁰ Lundstedt, 1933, s. 73.

¹¹¹ Lundstedt, 1933, s. 74.

¹¹² Lundstedt, 1933, s. 73.

De homosexuellas läggning tar sig många gånger uttryck i altruism, försonings och medlartankar, humanitet.¹¹³

Här får godhetsideal såsom empati med sina medmänniskor och medling framför konfliktbenägenhet bekräfta och skapa föreställningen om den homosexuella individens följsamma personlighet. Ahmeds beskrivning av hur den heteronormativa sexualiteten fungerar som ett ideal som icke-heterosexuella behöver leva upp till, kan jämföras med bilden av den stillsamma altruisten, som likt en osynlig välgörare passerar oförmärkt i samhällskroppen.¹¹⁴ Som en motpol för framställningen ger författaren visserligen ett exempel på att homosexuella även ofta är ”medelmåttor” och ”oföretagsamma”, vilket kan fungera som en förmildrande motpol.¹¹⁵ Samtidigt lyfts idealbilden fram på ett så explicit sätt att jag tolkar det som att den som är homosexuell behöver leva upp till normen om samhällsnytta och funktion i högre grad än den som självklart ingår i majoritetssamhället. Den som definieras som homosexuell verkar att behöva kompensera för sitt normbrytande uttryck genom att framvisa kollektivt värderade egenskaper såsom altruism och humanism. Utifrån Ahmeds diskussion om sörjbar och osörjbar sexualitet, tolkar jag det som att den homosexuella kulturen behöver agera och framstå som en osynlig atom i majoritetssamhället för att bli tolererad och sörjbar av samhället.¹¹⁶

Asexuell ömhet och osynligt verksamma liv

Så långt in i analysen har jag diskuterat föreställningar om kön och sexualitet i bred bemärkelse och utan att benämna hur föreställningar om könsskillnad spelar in. Jag kommer nu att fokusera på hur föreställningar om lesbiska kvinnors sexualitet och liv begripliggörs. Strafflagberedningens utlåtande från 1941 syftade till att uppmärksamma att lesbiska handlingar borde bedömas som lika straffbart som manlig homosexualitet, givet att lagtextens formulering från 1864 var könsneutral och givet bedömningen att lesbiska betraktades som normbrytande mot föreställningen om reproduktiv sexualitet. Med stöd av Strafflagsberedningens aktualisering ökade antal åtal mot lesbiska i Sverige under åren innan

---

¹¹³ Lundstedt, 1933, s. 74.

¹¹⁴ Ahmed, 2014, s. 146, 150.

¹¹⁵ Lundstedt, 1933, s. 74.

¹¹⁶ Ahmed, 2014, s. 156.

avkriminaliseringen 1944.¹¹⁷ Temat anknyter till slutsatser i diskussionen om homosexuellas implicita närvaro i samhället och visar att det tolkades som mer socialt accepterat för kvinnor att uttrycka samkönad närhet, ömhet och kärlek i det offentliga rummet. Lesbiskas osynliga närvaro och passerande i majoritetssamhället kan därför förväntas ha varit stor. I likhet med Edenheim tolkar jag det som att mäns samkönade kärleksuttryck objektifieras och sexualiseras i högre utsträckning än kvinnor.¹¹⁸ Såväl Rydström som Edenheim lyfter fram att 1930-talets heteronormativa diskurs begripliggör sexualitet genom antagonistisk könsskillnad.¹¹⁹ När bilagans författare beskriver lesbiskas liv ter sig syftet vara att förmedla igenkännbara bilder av lesbiska och att bryta en tystnadskultur där lesbiskas liv är osynliga eller abjekt. I det sammanhanget omtalas sexualitet kunna vägleda yrkesval:

Likaså inverkar de homosexuella kvinnornas manlighet ofta på deras yrkesval, ja ofta mycket mera påtagligt än vad som gäller för de homosexuella männen.¹²⁰

När de homosexuella kvinnorna i Lundstedts bilaga skrivs fram såsom varande manliga och yrkesverksamma inom mansdominerade yrken synliggörs och förstärks bilden av att homosexualitet skapas genom socialt överenskomna föreställningar om kön. Lesbiskas synlighet i samhället kontrasteras av föreställningen om deras osynliga inordning, vilket lyfts fram i Strafflagsberedningen:

Homosexuella förbindelser mellan kvinnor synas i viss utsträckning förekomma inom sådana yrkesgrupper, där yrket vållar isolering för sådant umgänge med män, som kan föra till knytande av heterosexuella förbindelser.¹²¹

Ett av strafflagsberedningens syften var att identifiera kvinnlig homosexualitet, i syfte att göra lagen mer tillämpningsbar. I jämförelse med riksdagsmotionens bilaga och föregående citat vänds nu perspektivet och kvinnors närvaro inom kvinnodominerade yrkesfärer framställs som en riskmiljö för att utveckla och leva i lesbiska relationer. Genom förslaget till ändring av lagtexten fokuseras samhällelig sanktionering av dessa rum, vilket visar att lesbiska som grupp i samhället börjat bli mer synliga och identifierade som normbrytare under tiden för avkriminalisering. Lesbiskas osynliga närvaro problematiseras i strafflagsberedningen som

---

¹¹⁷ SOU 1941:32; Undersökningsprotokoll, Stadsfiskalkontoret, DW, nr 341, den 22 maj 1943, Stockholms polis, kriminalavdelningen 2530-30. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/29866> (hämtad 2021-09-25)

¹¹⁸ Edenheim, 2005, s. 237-239.

¹¹⁹ Edenheim, 2005, s. 237-239; Rydström, 2001, s.355.

¹²⁰ Lundstedt, 1933, s. 73.

¹²¹ SOU 1941:32. s. 41.

lyfter fram föreställningar om hur könsskillnad determinerar individens uttryck av ömhet och fysisk närhet i det offentliga rummet:

Den kvinnliga naturen är mindre obenägen för sådana känsloyttringar som omfamningar, smekningar etc., vilket därest det skedde mellan män vanligen skulle tydas som homosexuellt färgade. Till följd härav är också den kvinnliga homosexualiteten mindre lätt skönjbar både för utomstående och för kvinnorna själva, för vilka deras homosexuella läggning mången gång kan vara helt omedveten.¹²²

När ”den kvinnliga naturen” ställs upp som en motpol till föreställningar om manlig natur förstärks bilden av att föreställningar om kön formar bilden av sexualitet.¹²³ Den lesbiska personen målas fram som *omedveten* om sin sexualitet, vilket jag tolkar som ett sätt att placera den lesbiskas upplevelse av sig själv utanför henne själv. Givet att lesbiska kunnat passera oförmärkt inom den könsnormativa diskursen som fristad, vill nu strafflagsberedningen synliggöra och klassificera även den som målas fram som *omedveten* om det identitetsskapande och definierande i sin egen sexualitet. Jag tolkar det som att strafflagsberedningen begripliggör kvinnors sexualitet som en form av outtalad och asexuell drivkraft, verksam inom samhället såväl som inom individen:

Sannolikt förhåller det sig vidare så att den kvinnliga homosexualiteten i vida större utsträckning än den manliga stannar vid beröringar vilka icke äro av genital art, såsom smekningar av tillsynes oskyldig natur och dylikt, i vilka det sexuella elementet är svårt att upptäcka.¹²⁴

Den oskyldiga natur som omtalas förefaller nu att för det första förstärka föreställningar om könsskillnad med föreställningar om sexuell drivkraft, samtidigt som uttryck av ömhet laddas med olika föreställningar om inneboende sexualitet, beroende på vilket kön som man identifierar att den samkönade ömhetsbetygelsen aktualiserar. Jag tolkar det som att den kvinnliga sexualiteten passerar som ofarlig ur ett samhällsperspektiv, så länge den inte benämns och görs synlig. Idén om att lesbiska är ofarliga för samhället vilar härigenom mot en föreställning om att kvinnors sexualitet härbärgerar lågaffektiva emotioner, såsom ömhet.

---

¹²²SOU, 1941:32. s. 39.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

Om vi återvänder till Lundstedts bilaga framträder en tabugräs för det påbudna könsöverskridandet:

Endast i undantagsfall gå de [homosexuella kvinnorna] klädda i stövlar eller stjärkrage, ströva omkring i skogen med bössan på axeln, eller dricka mörka groggar och röka stora cigarrer på bjudningar. Vanligen skilja de sig i sitt uppträdande ej så mycket från andra kvinnor.¹²⁵

Här argumenterar riksdagsmotionens bilaga mot en typ av karikatyriska narrativ som läsaren förväntas begripa utifrån att det är vanligt förekommande i samtidens abjektsskapande av lesbiska. Jag tolkar det som att lesbiska begripliggörs och normaliseras genom sin likhet med kvinnor som grupp, vilket ytterligare förstärker bilden av att föreställningar om sexualitet skapas utifrån en dominerande diskurs av hur kön tillskrivs samband med en människas egenskaper. Föreställningen om att kvinnors sexuella drivkraft skulle förhålla sig annorlunda än mäns utvecklas till föreställningar om homosexuella mäns sexualdrift:

Så kunna homosexuella män vara så kvinnliga, att de riktigare borde betraktas som kvinnor med manliga könsorgan, än som män med kvinnlig könsdrift.¹²⁶

Här lyfts flera föreställningar och förväntningar på vad det innebär att uppleva sig som kvinnlig i relation till sin sexualitet fram. Genom att utgå från samtida föreställningar om att sexualdriften upplevs och uttrycks olika av män och kvinnor så skapas en fristad för individen att uppleva och uttrycka sig själv som överskridande de påbudna könsrollernas gränser, genom sin sexualitet. Här stärker och understödjer riksdagsmotionens bilaga diagnostiska symtombilder av homosexualitet.

Oro inför medfödda könsöverskridare

Analysen har visat att en förutsättning för att dela upp sexualitet i homo- och hetero är en utgångspunkt i den sociala uppdelningen av kön i två binära kategorier, där könsrollens gränser definieras av sin negation.¹²⁷ Riksdagsmotionens bilaga utmanar denna föreställning genom att argumentera för:

---

¹²⁵ Lundstedt, 1933, s. 72.

¹²⁶ Lundstedt, 1933, s. 71.

¹²⁷ Ahmed, 2014, s. 145.

Den stränga uppdelningen av människorna i två från varandra skarpt avgränsade kön, är människopåhitt, och saknar motsvarighet i naturen. I naturen finnes här, liksom i de flesta fall, inga skarpa gränser, mellan man och kvinna finnas övergångsformer, de homosexuella och de bisexuella. Men av okunnighet om dessa former och av praktiska skäl, ha människorna alltefter de yttre könsorganens beskaffenhet på ett felaktigt sätt indelat sig själv i två grupper, och när så en del människors könsdrift ej stämmer med den som är vanligast för den grupp de blivit tilldelade, kallas den onaturlig.”¹²⁸

Bilagan vänder sig nu än en gång ut ur den psykiatriska diskursen och riktar sig mot ett tal om frigörelse från samhällsligt överenskomna föreställningar om kön och sexualitet. En tolkning med Foucault visar att författaren till Lundstedts bilaga nu gör en ansats av ”Att [...] tänka sig könet utan lagen[...]”, där begreppet natur framstår som en viktig källa.¹²⁹ Genom denna diskussion framträder kön och sexualitet som gränslöst dimensionella fenomen, begränsade av genusordningens självskapande funktion. Med utgångspunkt i naturbegreppets mångfaldiga innebörder argumenteras istället för acceptans av olikhet och variation, utifrån argumentet att den binära könsindelningen är felaktig och självproduktiv. Jag tolkar det som att ifrågasättandet av könsnormativa föreställningar delvis kan refereras till Hirschfelds biologiska förklaringsmodeller av sexualitet och kön som en del av normalspannets variation.¹³⁰ Bilagans författare går dock vidare med att problematisera hela diskursen om binär könsuppdelning och hur den formar föreställningar om sexualitet. Att problematiseringen av kön genom citat såsom ”kön är människopåhitt” är att betrakta som en spricka i maktrelationen blir tydligt när jag som läsare kommer fram till den vändning som bilagan gör i sin sammanfattning.¹³¹ I sammanfattningens punktvisa struktur har talet om frigörelse ersatts av argumentation som legitimeras av den psykiatriska diskursen:

Homosexualitet och vanligen även bisexualitet är förenad med psykiska särtecken, vilka egentligen tillhöra det motsatta könet, och ofta även med kroppsliga konträra könskaraktärer. Dessa särtecken framträda ofta redan under barndomen.¹³²

Här överensstämmer sammanfattningen till riksdagsmotionens bilaga med den samtida psykiatrikern Wigerts teorier.¹³³ Jag tolkar det som att såväl Wigert som författaren till

---

¹²⁸ Lundstedt, 1933, s. 105-106.

¹²⁹ Foucault, 2002, s. 102.

¹³⁰ Magnus Hirschfeldt, *The Homosexuality of men and women*, (New York: Prometheus books, 2000) s. 603, 455.

¹³¹ Lundstedt, 1933, s. 109.

¹³² Lundstedt, 1933, s. 109.

bilagan har läst och tolkat Hirschfelds symtomkriterier, men det är ändå anmärkningsvärt att bilagan, som dessförinnan gjort en kritiskt granskande läsning av Wigerts folkbildande fackbok, plötsligt blir överens med Wigerts symtombilder i sin sammanfattning. Analysen har tidigare lyft fram citat där bilagan argumenterar för att homosexualitet inte är en sjukdom, vilket jag tolkat som ett av ett fåtal uttalanden i bilagan som riktar sig ut ur den psykiatriska diskursen. Wigert skriver att homosexualitet är en "sjuklig företeelse" som är "i strängaste mening abnorm" vilket var en ståndpunkt som grundades i samtida psykiatrisk vetenskap.¹³⁴ Men han skriver även att homosexualitet är "i hög grad missförstådd".¹³⁵ Enligt vad som uppges i bokens inledning drivs Wigert av en vilja att minska stigmatisering av psykisk sjukdom i samhället och han ser därför sin bok som en del av ett större bildningsuppdrag.¹³⁶ Frågan är var bilagan och Wigerts förment välvilliga bildningsuppdrag möts, mer än i bilagens sammanfattning? Genom bilagan som helhet argumenterar författaren mot Wigerts teori om att homosexuella har "såväl kroppsliga som psykiska drag, vilka egentligen tillhört det motsatta könet".¹³⁷ Även Wigerts kliniska bild av att den homosexuella personens könsöverskridande har en hormonell grund som visar sig genom "Kvinnliga bröst hos en man, en utpräglad skäggväxt hos en kvinna" problematiseras av den anonyma författaren, med referens till Hirschfeld.¹³⁸ Wigert och bilagens författare förefaller att ha tolkat Hirschfeldt lite olika, där bilagens författare argumenterar för att homosexualitet är att betrakta som medfödd, vilket framstår att ha varit det mest legitimerande argumentet i debatten för att avkriminalisera homosexualitet.¹³⁹

Homosexualitet är *medfödd*. Den beror på en säregen verksamhet hos könskörtlarna, vilket får sin förklaring genom könsorganens bisexuella anlag.¹⁴⁰

Bilagan refererar här till Hirschfeldts endokrinologiska sexualteori som grundas i en biologisk förklaring av sexualitet.¹⁴¹ Genom Hirschfelds sexualteori förstärks tron på ett samband

---

¹³³ Wigert, 1941, s. 122-123.

¹³⁴ Wigert, 1941, s. 122.

¹³⁵ Wigert, 1941, s. 122.

¹³⁶ Wigert, 1941, s. 7.

¹³⁷ Wigert, 1941, s. 122; Lundstedt, 1933, s. 75.

¹³⁸ Ibid. se även Hirschfeld, 2000, s. 77-78, där Hirschfeld lyfter fram att könskonträra beteenden inte är en del av symtombilden. Samtidigt lyfter Hirschfeld fram att vad som tolkas som könskonträrt utseende är att betrakta som en del av symtombilden, (tex i kap 5). Sammantaget förefaller det vara fullt möjligt att tolka Hirschfeld på många olika sätt.

¹³⁹ Se Lundstedts argumentation, som utgår ifrån att den medfödda homosexualiteten är den som kommer föra argumentationen om avkriminalisering framåt: Lundstedt, 1933, s. 18-19.

¹⁴⁰ Lundstedt, 1933, s. 110.

¹⁴¹ Hirschfeld, 2000, s. 365-381.

mellan sexualitet och biologiskt kön. Som vetenskaplig referens lyfter bilagans författare fram två samtida forskningsexperiment:

Däremot kan homosexualitet omändras till heterosexualitet på operativ väg, genom att den homosexuellas egna könskörtlar borttagas och till honom överföres könskörtelvävnad från en heterosexuell person av samma kön.¹⁴²

Här refererar bilagan till forskningssammanfattningar som gjorts av den samtida psykiatrikern Gadelius.¹⁴³ Citatet refererar till ett djurförsök och en mänsklig fallstudie, som ofta refererades till under tiden för avkriminalisering.¹⁴⁴ Jag tolkar det som att bilagans författare lyfter fram exemplet i syfte att förstärka argumentationen för att homosexualitet är medfödd och determinerad utifrån individens biologiska kön. Sammanfattningsvis blir argumentationen för att sexuell orientering är en medfödd konstitution av stor vikt för att avkriminalisera homosexualitet, medan argumentation som ifrågasätter könsgänser blir irrelevant. Som svarande motpol inom den psykiatriska diskursen framträder miljöhypotetiska orsaksförklaringar av homosexualitet, som grundas i föreställningar om förförelse.

Föreställningar om att barn behöver beskyddas från homosexualitet

Jag kommer nu att gå vidare genom att lyfta fram hur hypotesen om att homosexualitet orsakas av arv ställs mot miljöhypoteser. Vi börjar i Biskopbrevets kristet etiska utgångspunkter, där föreställningar om den obehärskade och utlevande homosexuella personen beskrivs som risk för unga:

Angeläget är att den, som är homosexuellt inriktad utan att äga tillräcklig behärskning i sin karaktär, icke får sådan befattning med ungdom, att fara för dess förförelse uppstå.¹⁴⁵

Här framträder miljöhypotesen i form av föreställningar om att de som inte behärskar sin sexualitet kan *förföra* och därmed förgripa sig på sin omgivning. Jag tolkar det som att kyrkan menar att ungdomar riskerar att bli utsatta för allt från påverkan till övergrepp, men gränserna och innebörden av begreppet förförelse kan betraktas som ganska brett. När kyrkan hävdar att

---

¹⁴² Lundstedt, 1933, s. 102. Referens till detta experiment återfinns även hos Gadelius och Hirschfeld.

¹⁴³ Lundstedt, s 82-84; Gadelius, 1921, s. 268-269.

¹⁴⁴ Hirschfeld, 2000, s. 31; Wigert, 1941, s. 128; 1921 s. 268-269.

¹⁴⁵ *Ett brev i en folkets livsfråga*, 1951, s. 14.

unga bör skyddas från alla uttryck av homosexualitet i sin miljö synliggörs att kyrkan argumenterar utifrån en miljöhypotetisk sjukdomförklaring av homosexualitet. Under analysens tidigare tema diskuterades att teorierna bakom miljöhypotetiska föreställningar om förförelse bottnar i psykoanalytiska utgångspunkter av hur sexualitet utvecklas. Begreppet har förstås fyllts med ny innebörd i vår tid och jag avser här inte att genomföra en fullständig analys av begreppet. I min diskursiva läsning av biskopsbrevet tolkar jag det som att *förförelse* avser att beskriva när en vuxen utnyttjar en ung persons relationella underläge, vilket kan betraktas som synonymt med, eller innehålla hotet om, ett sexuellt övergrepp, för att lyfta fram ännu ett begrepp som fyllts med ny innebörd i vår tid. Jag stannar vid att begreppet förförelse kan härbärgera ett flertal betydelser. Dess mest väsentliga innebörd i det här sammanhanget torde vara förförelse som något påtagligt destruktivt. När förförelsetabut ställs i relation till homosexualitet tycks det handla om rädsla för att sjuk sexualitet ska smitta och skada unga genom social kontakt. Ur detta perspektiv framträder en föreställning om att den som betraktas som sjuk på grund av sin sexualitet riskerar att sprida social smitta till ungdomar om hen är öppen med sin sexualitet. Mot bakgrund av Ahmeds utgångspunkter om hur stigmatiserande föröverbilder skapas genom att en person upplevs bryta mot heteronormativa förväntningar, framställs de unga som offer i relation till förment farliga och hotfulla homosexuella.¹⁴⁶ Omsorgen om unga ställs mot rädslan för vad man tolkar som sjuk sexualitet vilket leder fram till en destruktivt orienterad dynamik av homosexuella förövare och unga offer. I Lundstedts vetenskapliga bakgrund formuleras en försiktig motbild, som grundas i det arvshypotetiska synsättet där homosexualitet betraktas som biologiskt och medfött:

[...] En heterosexuell person, som nått puberteten och väl fått sin könsdrift inriktad på det motsatta könet, kan ej genom förförelse eller annan psykisk påverkan bli homosexuell.¹⁴⁷

När bilagans författare argumenterar för att homosexualitet inte utgör ett hot framträder en bild av den stabilt heterosexuella förväntas känna oro och rädsla över att bli psykiskt påverkad av den homosexuella. Bilden av en entydig heterosexualitet, utan några bisexuella erfarenheter förefaller fungera som legitimerande för att skriva fram:

---

¹⁴⁶ Ahmed, 2014, s. 146, 149.

¹⁴⁷ Lundstedt, 1933, s. 110.

Bisexualitet är även medfödd. Det är dock möjligt att en bisexuell person genom förförelse skulle kunna få sin könsdrift mera varaktigt inställd på det egna könet.¹⁴⁸

Nu lyfts möjligheten av att betrakta sexuell inriktning som ett potentiellt frö, som kan komma till uttryck genom miljöns relationella inverkan. Frågan är vad bilagans författare lägger in i begreppet förförelse, mer än som en beskrivning av hur bisexualitet kan utvecklas. Jag tolkar det som att riksdagsmotionens bilaga befinner sig i försvarsläge gentemot en psykoanalytisk och religiöst kristen diskurs som föreställer sig att homosexuella relationer förverkligas genom en antagonism av offer och förövare, där all beröring med homosexualitet är något som skadar. Bilagans bästa motstånd mot begripliggörandet av homosexualitet som sjuk och smittsam sexualitet blir att argumentera för homosexualitet som medfödd och utanför individens makt:

En del psykiatriker kunna ej släppa den tanken, att homosexualitet kan vara förvärvad, d.v.s. uppstå genom förförelse eller annan psykisk påverkan.¹⁴⁹

Bilagan problematiserar nu med sannolikhet psykiatriker som ifrågasätter att homosexualitet är betingat genom arv, såsom Wigert, som lyfts fram i tidigare teman, men även de psykoanalytiska perspektiv som företräds av Nycander.¹⁵⁰ Hos såväl Nycander som Wigert framkommer två olikartade argumentationer för miljöhypotesen om homosexualitet. Bilagans författare ställer Wigerts teorier om förförelse mot Gadelius arvshypotetiska teori, som i högre grad än Wigerts argumenterar för att homosexualitet är "[...] en av vissa organiska betingelser skapad abnorm sinnesart [...]".¹⁵¹ Sammantaget blir det tydligt att bilagans argumentation för att homosexualitet är att betrakta som en medfödd psykisk sjukdom är starkast bärande i debatten för att avkriminalisera homosexualitet. Analysen visar att begripliggörandet av den homosexuella personen som en förövare stigmatiserar genom kollektiva emotioner av rädsla, avsky och skuldbeläggande. Diskussionens slutsatser pekar mot en antagonistisk bild av homosexualitet, där argumentet om biologiskt medfödd sexualitet blir av stor vikt för att argumentera emot samhälleliga föreställningar om att homosexuella relationer och sexualitet bygger på sexuella övergrepp och vuxnas utnyttjande av ungdomar. Utgångspunkten för att homosexualitet är att betrakta som biologisk och medfödd för oss dock långt från diskursbrott såsom att homosexualitet inte är någon sjukdom och den spirande förhoppningen om att få bli

---

¹⁴⁸ Lundstedt, 1933, s. 110.

¹⁴⁹ Lundstedt, 1933, s. 86.

¹⁵⁰ Wigert, 1941, s. 127; Nycander, 1933, s.155, 158-159.

¹⁵¹ Lundstedt, s. 86; Gadelius, 1923, s.266.

någon som behandlas som alla andra. Temats diskussion har visat att homosexuella relationer delvis framställs som övergreppsrelationer, i synnerhet inom den miljöhypotetiska diskursen, vilket legitimerar föreställningar om att behöva beskydda ungdomen från homosexualitet och icke-heterosexuella personer.¹⁵² I enlighet med Ahmed tolkar jag det som att den samhälleliga övertygelsen om att öppen homosexualitet skadar barn- och ungas utveckling grundas i ett begripliggörande av den homosexuella personen som en föröväre och ett hot mot samhället.¹⁵³

Personlig frihet och subjektiv lycka

Inom analysens sista tema kommer jag att lyfta fram hur bilagans författare argumenterar för individens rätt att själv definiera sig själv och sin sexualitet, genom att stå upp för sin inre, självupplevda natur. Individens personliga och subjektiva upplevelse av sin sexualitet begripliggörs nu som mindre stigmatiserad. Jag kommer att lyfta fram när bilagans författare skriver fram former för rättfärdigande av sig själv, där individen, som Ahmed påpekar, tillfälligt kan frigöra sig från kollektiva emotioner såsom skuld- och skam genom att uttala sin egen självbild i det offentliga rummet.¹⁵⁴ Analysen lyfter fram en tolkning av att rättfärdigandet legitimeras genom en föreställning om att individen har rätt att bruka sin självkänedom för att definiera sin subjektiva lycka.

I debatten för att avkriminalisera homosexualitet vilar mycket fokus på att bedöma hur individers sexuella praktik kan klassificeras som sexualitet. Bilagans författare lyfter istället fram kärleken som drivkraft:

De homosexuellas kärlek kan vara lika vacker, hängiven och självuppoffrande som de heterosexuellas, och i styrka stå den ej dessas efter.¹⁵⁵

Här tar bilden av kärlek spjörn mot föreställningar om att heterosexuella kärleksideal består av känslor som gör att man sätter den andra personens behov framför sina egna behov. Genom att framställa den *samkönade* kärleken som lika idealisk som den heterosexuella krävs att den som lever i en homosexuell kärleksrelation lever upp till kärleksidealet för att ens kärlek ska

---

¹⁵² Dessa perspektiv lyfts även fram i: Rydström, 2001, s. 357.

¹⁵³ Ahmed, 2014, s. 144.

¹⁵⁴ Ibid., s. 146.

¹⁵⁵ Lundstedt, s. 75.

legitimeras.¹⁵⁶ Svårigheterna med en sådan legitimering blir att ens kärlek definieras utifrån ett mycket högt ställt kärleksideal, vilket kan vara svårt att leva upp till, i synnerhet när ens kärlek omgärdas av socialt utanförskap.¹⁵⁷ Om vi återvänder till biskopsbrevets sexualetiska syn på kärlek och rätten till subjektiv lycka framkommer en mer kollektivistisk argumentation:

Det finns i den nutida sexualdebatten helt visst mycken ärlig strävan att hjälpa människor tillrätta. Förtjänstfullt är särskilt dess framhävande av sexuallivets positiva värden. Men den goda insatsen äventyras, om de av Skaparen givna normerna för mänsklig sammanlevnad icke beaktas och sexuallivet betraktas främst ut ifrån den enskildes njutningskrav och lyckobegär.¹⁵⁸

När biskopsbrevet ramar in sin föreställning om lycka och godhet i den bibliska skapelseberättelsen som referens blir individen en atom som inordnas i skapelsens naturrättsliga ordning. I jämförelse med bilagans argumentation för rättigheter framträder nu två vitt åtskilda föreställningar om lycka, som har det gemensamt att lycka rättfärdigar människors sätt att leva sina liv. Där den kristet naturrättsliga definitionen av lycka ser lyckan som kollektiv och underordnad en metafysisk gudsföreställning, menar bilagans författare istället att det är den subjektiva lyckan som motiverar avkriminalisering av homosexuella kärleksrelationer:

De som föredraga ett sexuellt förhållande med andra homosexuella kunna i sin kärlek finna samma lycka som de heterosexuella.¹⁵⁹

Nu sker en definition av vad en kärleksrelation är, eller åtminstone en definition av den ideala kärleksrelationen, som en relation som ger subjektiv lycka, vilket inte bara syftar till att legitimera homosexualitet, utan även riktar fokus från föreställningar om destruktiv och sjuk sexualdrift till kärlek. Riksdagsmotionens argumentation för att avkriminalisera homosexuella kärleksrelationer förefaller istället att grundas i ett erkännande av den subjektiva lyckan. Huvudargumentet blir att ens kärlek och sexualitet bör vara lika mycket värd inför lagen, eftersom att den ger lika mycket lycka.

---

¹⁵⁶ Dessa perspektiv lyfts även fram av: Ahmed, 2014, s. 153-154.

¹⁵⁷ Synliggörs exempelvis genom citat: ”De [homosexuella] kunna ej som de heterosexuella öppet visa sina erotiska känslor och fritt bland andra umgås med dem de älska. [...] De äro tvungna att i viss mån spela teater hela sina liv.” [...] Lundstedt, 1933, s. 92.

¹⁵⁸ *Ett brev i en folkets livsfråga*, 1951, s. 3.

¹⁵⁹ Lundstedt, 1933, s. 79.

I analysens tidigare skeden har jag belyst hur kollektiva emotioner av skuld och skam cirkulerar i samhällets föreställningar om homosexualitet. Genom att lyfta fram ett refererat från ett rättegångsprotokoll visar den anonyma författaren hur ett återtagande av stigmatiserande känslor skulle kunna komma till uttryck:

Den homosexuelle man som dömdes för ”otukt mot naturen”, och inför rätten yttrade: ”Det var åtminstone inte mot min natur”, hade rätt. Han hade haft rätt, även om han sagt: ”Det var ej mot naturen.”¹⁶⁰

Den iscensättning som bilagans författare gör legitimeras genom sin förankring i rättegångsprotokollet som källa och erfarenhetsbas. Den åtalades ”Det var åtminstone inte mot min natur” hänvisar till sig själv som evidens för att sexualitet är medfödd, och därmed inte att betrakta som straffbar.¹⁶¹ När bilagans författare, som skapar narrativet genom återberättelsens kraft, tar språnget ut mot en fiktiv fortsättning och uttalar att ”Det var ej mot naturen” sker ännu en fördjupning av argumentationen för att homosexualitet inte är en sjukdom.¹⁶² Rättegångsscenen blir nu spelplatsen för att kunna genomföra en akt av frigörelse som aktualiserar tron på rätten till personlig frihet och rätten att vara någon som känner sig själv och står upp för sig själv. Genom att uttala och bejaka den egna naturen som något som tillhör en själv skapar bilagans narrativ en öppning för att vidga vad ”natur” är och kan vara.¹⁶³ Jag tolkar det som att den förväntade självskammen neutraliseras samtidigt som den åtalade erkänner den juridiska skuld som riktas mot honom. Om vi återvänder till analysens inledande diskussion om hur lagtexten ”otukt mot naturen” relaterar till Guds lag, så skulle bilagans rättegångsnarrativ kunna läsas som en form av frigörelse från den kristna definitionen av natur. Frigörelsen möjliggörs genom att individen bryter mot stigmatiseringens förväntade handlingsmönster. Här framträder en ny syn på individen som någon som kan påverka sitt eget liv genom att uttala sin egen självbild.

Diskussion och slutsatser

Vid tiden för avkriminalisering av homosexualitet i Sverige dominerade psykiatriska förklaringar av avvikande sexualitet. Analysen har visat att den offentliga debatten förhöll sig

---

¹⁶⁰ Lundstedt, 1933, s. 107.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Lundstedt, 1933, s. 107.

till olika positioner inom den psykiatriska diskursen, där förklaringar som menade att homosexualitet utvecklades genom arv stod mot förklaringar som menade att homosexualitet utvecklades genom miljöpåverkan. Två tydliga antagonister i det här sammanhanget var Lundstedts riksdagsmotion, som förespråkade medfödd och biologisk sexualitet och Nycanders svar, som utgick från psykoanalytiska teorier som fokuserade miljöns relationella inverkan. Även positioner som lyfte fram samspelet mellan miljö och arv förekom i de vetenskapliga underlagen för avkriminalisering, medan argumentationer som fokuserade på att frigöra homosexualitet från sjukdomsdiskursen blev obegripliga i den offentliga debattens psykiatriska diskurs. I likhet med Rydström och Edenheim pekar uppsatsens analys på att bilden av den homosexuella personen begripliggörs och begränsas av psykiatriska symtombilder.¹⁶⁴ Symtombilden tecknar en stigmatiserande identitet där individen behöver förhålla sig till sig själv som psykiskt sjuk, på grund av sin inneboende sexualitet. Genom analysen har jag diskuterat hur stigmatiseringen kommer till uttryck och laddas med kollektivt begripliggörande emotioner, såsom skuld, skam och rädsla men även en nedlåtande form av patologiserande empati. En bild som blivit särskilt framträdande är att samhällets tolerans av homosexualitet villkoras av att den som definieras som icke-heterosexuell måste erkänna sig själv som sjuk, vilket lyfts fram som en maktlös form av offerskap. Analysen har diskuterat att denna form av offerskap visserligen ger den som definierats som homosexuell en form av existensberättigande, men det är en existens som grundas i en psykiatrisk sjukdomsidentitet.

När avkriminaliseringen av homosexualitet drivs genom med stöd av den psykiatriska diskursens tro på homosexualitet som en dysfunktionell och patologisk form av sexualitet, förändras de emotioner som homosexuella stigmatiseras genom. Analysen har lyft fram att den kriminella diskursen, som byggde på straff av handlingar istället för bot av individens inre psyke, snarare stigmatiserade den icke-heterosexuella genom emotioner såsom skräck och skambeläggande avsmak, vilket begripliggjorde en bild av någon som är att betrakta som farlig för samhället. Genom övergången till den psykiatriska diskursen förefaller den icke-heterosexuella istället att stigmatiseras genom emotioner såsom medömkan, blandat med skuld- och skambeläggande av den individ som inte aktivt gör motstånd mot sin sexuella drivkraft. Givet att dessa två former av stigmatisering kan ha samspelet, i synnerhet genom den rättspsykiatriska diskursens dominans vid tiden för avkriminalisering, så är min slutsats att avkriminaliseringen och sjukdomsförklaringen av homosexualitet är att betrakta som en ny

---

¹⁶⁴ Rydström, 2001, s. 360; Edenheim, 2005, s. 237-239

form av samhällsförtryck, legitimerat av folkhemmets biopolitiska strävan att klassificera människor, bland annat genom att utforma psykiatriska funktionsnormer.¹⁶⁵

Avkriminaliseringen är ur detta perspektiv inte att betrakta som ett framsteg i den svenska HBTQ-historien, bara en ny form av statligt sanktionerad reglering, grundad i föreställningen om att funktionell sexualitet bör leda till reproduktion. Den statligt sanktionerade regleringen av den homosexuella individens frihet i relation till sin egen kropp och sitt eget psyke bestod av kastrering, medicinsk hormonbehandling och olika former av psykoterapi.¹⁶⁶ Även om det inte var så att alla icke-heterosexuella diagnosticerades med homosexualitet och blev patienter inom psykiatrin, så formar hotet om psykiatisering och dess konsekvenser samhällsbilden av den icke-heterosexuella. När den homosexuella personen skapas genom sjukdomsidentiteten är det med begripliggörandet av en person som är maktlös inför sig själv och sin sexuella drivkraft. En motbild och möjlig motdiskurs för offerskapet gör sig gällande i de motstridiga delar av Lundstedts vetenskapliga bilaga som pekar mot en form av rättighetsdiskurs.

Genom analysen har jag belyst hur den anonyma författarens argumentation för att homosexualitet är att betrakta som en medfödd sjukdom stundtals stoppas upp och motsägs. Exempel på sådana citat är få men kärnfulla, och argumenterar för att homosexualitet inte är någon sjukdom och att olika former av könsöverskridande uttryck ges större utrymme i det sociala rummet. Mot bakgrund av den psykiatriska diskursens dominans och samtida psykiatriska funktionsnormer så argumenterar nu bilagans författare för att homosexuella har rätt att kräva rättigheter, utifrån argumentet att homosexualitet inte är en sjukdom. Analysen lyfte fram att den psykiatriker som granskat riksdagsmotionens bilaga och bedömt dess vetenskaplighet bedömde denna form av yttranden som ovetenskapliga. Argumentationen för avpatologisering blir obegriplig inom ramen för den psykiatriska diskursen. Ändå finns talet om frigörelse från sjukdomsidentiteten närvarande i bilagans små stickspår, kanske snarare genom vad som skulle kunna beskrivas som en form av mikroradikalitet, än som en ny diskurs. En slutsats är att bilagan synliggör tankar som var möjliga att uttrycka i andra sociala rum än de som riksdagsmotionen och debatten om avkriminalisering representerade.

Rättighetsdiskursens insmygande ordning kännetecknas av att den förespråkar frigörelse och rättigheter för homosexuella, utan att referera till vetenskap. På så vis fylls även begreppet homosexuell med en avpatologiserande innebörd, vilket kan betraktas som en form av rättfärdigande. En fråga som uppstår är hur och av vem som Lundstedts riksdagsmotion lästes? Givet att de flesta samhällsintresserade läsare i Lundstedts samtid fokuserade sin

---

¹⁶⁵ Foucault, 2008, s. 216-217; Ahmed, 2014, s.145.

¹⁶⁶ Rydström, 2001, s. 356.

uppmärksamhet på det mest framträdande och därför möjligtvis missade eller glömde det tal om frigörelse och rättigheter som stundom visar sig för den sentida läsaren, så finns likväl antagonismen där:

TAL OM AVPATOLOGISERING Den stränga uppdelningen av människorna i två från varandra skarpt avgränsade kön, är människopåhitt, och saknar motsvarighet i naturen.¹⁶⁷

TAL OM SJUKDOM Homosexualitet och vanligen även bisexualitet är förenad med psykiska särtecken, vilka egentligen tillhöra det motsatta könet, och ofta även med kroppsliga konträra könskaraktärer. .¹⁶⁸

Uppställda bredvid varandra blir det tydligt hur kategoriseringen av sexualitet utgår från bilden av att könsidentitet är att betrakta som fast och strikt binär. Samtidigt argumenterar även patologidiskursen för såväl psykiska som fysiska könsöverskridanden, om än inte såsom varande ”människopåhitt”.¹⁶⁹ Läst som tal utanför och inuti den dominerande diskursen blir Lundstedts vetenskapliga bilaga inte bara en text inuti riksdagsmotionen som politisk kontext, även inuti bilagan som helhet skapas en egen form av text, kortlivad men ändå förtätad av insprängd mikroradikalitet. Denna mikroradikalitet består av tal om frigörelse från såväl sjukdomsklassifikation som från de definitioner av kön som utgår från att reproduktiv sexualitet delar och definierar gränserna för vad sexualitet är och kan vara.¹⁷⁰ Läst ur detta perspektiv blir bilagan en text som sträcker sig ut från riksdagsmotionens psykiatriska diskurs. Den anonyma författarens motstridiga argumentation för att homosexuella har rätt till personlig frihet och subjektiv lycka blir en slags spricka i maktrelationen, ett andningshål för det som egentligen inte kan sägas. Ett exempel på möjliga rum där rättighetsdiskursen kan förväntas ha varit talbar har diskuterats i analysen, genom teman som belyst att homosexuella personer passerade som osynliga aktörer i majoritetssamhället. Bilagens rättighetsdiskurs låter ana att det fanns sociala sammanhang där argumentation för avpatologisering var begriplig. Genom den här uppsatsen vill jag även rikta ljuset mot det faktum att Lundstedts riksdagsmotion och dess bilaga gavs ut i bokform 1933 och var fri att läsas av vemsomhelst ur allmänheten. En möjlig tolkning är att bilagens argumentation för frigörelse från sjukdomsstämpelns symtombilder nådde fram till dem som det berörde, vilket kan ha format självbilder som siktar mot en rättighetsdiskurs.

---

¹⁶⁷ Lundstedt, 1933, s. 105-106.

¹⁶⁸ Lundstedt, 1933, s. 109.

¹⁶⁹ Lundstedt, 1933, s. 105-106.

¹⁷⁰ Foucault, 2002, s. 102, Ahmed, 2014, s. 144-145..

Vidare forskning

Ett ämne för vidare forskning vore att studera hur den vetenskapliga bilagans argumentation för avpatologisering anknöt till sociala praktiker och sammanhang i 1930-talets Sverige. Finns det ett specifikt socialt sammanhang i 1930-talets Sverige som den vetenskapliga bilagans tal om rättigheter anknyter till och är den att betrakta som ett relevant sammanhang för den sexualpolitiska debatten? Finns det möjlighet att se spår av bilagans argument och formuleringar i 1970-talets aktivism? Ytterligare ett ämne som den här uppsatsen ger bakgrund för att undersöka, är att fokusera på hur folkhemsideologins funktionsnorm bidrog till att forma sjukdomsbilden av homosexualitet. Vilken betydelse hade sjukdomsbilden av homosexualitet för icke-heterosexuella människors vardagliga liv? En sådan utgångspunkt skulle kunna fördjupa och vidareutveckla slutsatser i den här uppsatsen som pekar på att det fanns ett motstånd mot patologiseringen redan under 1930-talet.

Litteratur

Offentligt tryck

Homosexuella och samhället, *Betänkande av utredningen om homosexuellas situation i samhället*, SOU 1984:63 (Stockholm: Socialdepartementet, 1984).

Otryckta källor

Undersökningsprotokoll, Stadsfiskalkontoret, DW, nr 341, den 22 maj 1943, Stockholms polis, kriminalavdelningen 2530-30. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/29866> (hämtad 2021-09-25)

Källor

Ett brev i en folkets livsfråga, (Stockholm: Diakonistyrelsens förlag, 1951).

Gadelius, Bror, *Det mänskliga själslivet : i belysning av sinnessjukläkarens erfarenhet. Grundlinjer till en allmän psykiatri*. (Stockholm: Geber, 1921).

Hirschfeldt, Magnus, *The Homosexuality of men and women*, (New York: Prometheus books, 2000).

Kretschmer, Ernst, *Kroppbyggnaden och karaktären : En undersökning av kroppskonstitutionen och läran om temperamenten*, (Stockholm: Natur & Kultur, 1932).

Lundborg, Herman, *Degenerationsfaran-och riktlinjer för dess förebyggande*, Svenska Sällskapets för Rashygien skriftserie under redaktion av professor H. Lundborg, (Stockholm:P.A. Norstedts & söners förlag, 1922).

Lundstedt, Vilhelm. *"Otukt mot naturen": bör den vara straffbar?* (Stockholm: Bonnier, 1933).

Homosexualitetens samhällsfarliga yttringar, *Strafflagberedningens utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar*, SOU 1941:32, Stockholm, Justitiedepartementet, 1941).

Nycander, Gunnar. *En sjukdom som bestraffas: en studie i homosexualitetens psykofysik*. (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1933).

Wigert, Viktor. *Psykiska sjukdomstillstånd : deras väsen och orsaker. sinnesslöhet : abnorma karaktärer : nervositet : hysteri : paranoia : En allmänfattlig framställning*, (Stockholm: Bonnier, 1941).

Litteratur

Ahmed, Sara, *The cultural politics of emotion*. (Edinburgh: Edinburgh university press & Routledge, 2014).

- Berggren, Henrik och Trägårdh, Lars, *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*, (Stockholm: Norstedts förlag, 2006).
- Edenheim, Sara, *Begärets lagar : moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. (Eslöv: Symposion, 2005).
- Foucault, Michel, *Sexualitetens historia – Bd 1, Viljan att veta* (Göteborg: Daidalos Bokförlag, 2002).
- Foucault, Michel, *Diskursernas kamp. Maktens maskor*. red. Thomas Götselius & Ulf Olsson. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2008).
- Hirdman, Yvonne, *Vi bygger landet – Den svenska arbetarrörelsens historia från Per Göttrik till Olof Palme*, (Stockholm: Pogo print, 1979).
- Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet tillrätta- studier i svensk folkhemspolitik*, (Stockholm: Carlssons bokförlag, 1989).
- Hörnqvist, Magnus, *En annan Foucault. Maktens problematik*. (Stockholm: Carlssons bokförlag, 2013).
- Johannisson, Karin, *Kroppens tunna skal- sex essäer om kropp, historia och kultur*, (Stockholm: Norstedts förlag, 1997).
- Laskar, Pia, "L-ordet: från murarverktyg till diskursivt tvång", *Lambda Nordica* vol 9, nr 4 (2003), s. 6-18.
- Björn, Lekselius, "Skapandet av det homosexuella monstret: om normalitet, disciplinering och sinnesundersökningar i Stockholm 1941-1946", *Lambda Nordica* vol 4, nr 3-4 (1998) s. 44-64.
- Lennerhed, Lena, "Avvikelse eller variation? RFSU om Homosexualitet på 1930- och 1940-talet", *Lambda Nordica* vol 2, nr 8 (2002).
- Lennerhed, Lena, "RFSU: Ett förbund för heterosexuella?", *Lambda Nordica* vol. 9, nr. 1-2 (2003) s. 183-186.
- Liliequist, Jonas, "Hor, tidelag, sodomi, könsförvillelse och andra brott enligt Bibeln. Kommentar till Guds lag", i *Sexualpolitiska Nyckeltexter*, red. Klara Arnberg, Pia Laskar, och Fia Sundevall, s. 19-40.
- Qvarsell, Roger, *Ordning och behandling – Psykiatri och sinnessjukvård i Sverige under 1800-talets första hälft* (Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1982).
- Revolt mot sexuella fördomar*. 1979:10. (22 juni 2021, Göteborgs Universitetsbibliotek, Handskriftavdelningen).

Rydström, Jens. 2001, *Sinners and citizens : bestiality and homosexuality in Sweden 1880-1950*.

Silverstolpe, Fredrik, *Homosexualitet i Tredje Riket*. (Eslöv: Symposion, 2000).

Tidskrift för RFSL Nr 2 1979, "Nu blir vi friska!" (30 augusti, 2021, Riksarkivet Göteborg, material ur Queerrörelsens arkiv och biblioteks samlingar).